

Հայ գիտությունը ի զորու է նաև զենք ստեղծել

ՀՀ պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանը օրերս հյու-ընկալվել էր ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում: Այս ձևա-չափով սա նրա առաջին հանդիպումն էր գիտնականների հետ: Լրագ-րողների ներկայությունը թույլատրվեց միայն միջոցառման ներածա-կան մասում: Այնուհետև նախարարն ու գիտնականները մնացին փակ դռների հետևում:

Մինչ այդ տեղեկացվեց, որ քննարկվելու են ակադեմիայի և պաշտ-պանության նախարարության միջև հետագա համագործակցության հարցերը. «Փոխհամագործակցությունը ներառում է 2 հիմնական ուղղություն: Առաջինը հայ գիտնականների հանդիպումներն ու դա-սախոսություններն են զորամասերում, որոնք բարձրացնում են հայ գինվորի գիտելիքները և հայրենասիրական ոգին, երկրորդը՝ ՀՀ զԱԱ-ի ինստիտուտների մշակումները համրապետության պաշտ-պանունակության բարձրացման գործում»:

Տպավորություն է, որ պետությունը, ի դեմս պաշտպանության նա-խարարության, որոշել է օգտագործել մեր երկրի գիտական ներուժը՝ սպառազինության հարցում ապավինելու սեփական մտքի ուժին: Մի քանի ինստիտուտների տնօրեններ պատրաստակամություն են հայտ-նել իրենց հնարավորություններն ի սպաս դնել բանակի հզորության մեծացմանը և առաջարկեցին, որ իրենք էլ մասնակցեն մշակումնե-րին: Փաղտմիք չէ, որ որոշ ինստիտուտներ մշակումներ արդեն անում են և դրանք դրված են գործողության մեջ: Այդ կարգի գործերը պիտի շատ արվեն, բայց միևնույն ժամանակ կարիք չկա դրանք պրոպա-գանդել, որովհետև մենք ոչ պատերազմ, ոչ խաղաղություն վիճակում ենք:

Պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանն իր խոսքում նշեց, թե բացի այն, որ մեծ աշխատանքներ են տարվում արևմտյան չափա-միջներին համապատասխան սպառազինություն ունենալու համար, նպատակ կա զարգացնել հայրենական ռազմական արդյունաբերու-թյունը: Ասաց, որ մշակվել ու հաստատվել է ռազմական արդյունաբե-րության հայեցակարգ, ինչպես նաև ստեղծվել է ռազմաարդյունաբե-րության կոմիտե:

Նաև, հաշվի առնելով աշխարհաքաղաքական իրավիճակը, նախա-րարը քիչ հավանական համարեց, որ Հայաստանում կարող են սկսվել լայնամասշտաբ պատերազմական գործողություններ: Բայց, այդու-հանդերձ, հավաստիացրեց, որ Հայաստանը պատերազմի է պատ-րաստվում ամեն օր:

Ակադեմիական նոր հրապարակություններ

1. Հեղ. խումբ – Մոկս. հայոց բանահյուսական մշակույթը:
2. Հեղ. խումբ – Կիլիկյան Հայաստանը սահմանակից պետական միավորների ընկալումներում (պատմաբանասիրական ակնարկներ):
3. Հեղ. խումբ – Հայոց ցեղասպանության երկրաքաղաքական հա-մատեքստը և հայկական հարցի էվոլյուցիան:
4. Վ. Համբարձումյան – Ակնարկներ հայ բառարանագրության պատմության, հ. 2:
5. Վ. Սարգսյան – Պետական հակաճգնաժամային քաղաքակա-նության արդյունավետության բարձրացման հիմնախնդիրները:
6. Հեղ. խումբ – Ժամանակակից Եվրասիա, հ. IV (1). Թուրքիա-Ի-րան: Ներքին և արտաքին քաղաքականություն. մարտահրավերներ և հեռանկարներ:
7. Ս. Մկրտչյան - Հայոց տոնածիսական մշակույթ:
8. Հեղ. խումբ - Արևելագիտությունը Հայաստանում, պր. 1: Իրա-նագիտության արդի հիմնախնդիրները:
9. Ք. Բաղդասարյան - Ներդրումային ծրագրերի իրականացման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները Հայաստանի Հանրա-պետությունում:
10. Հեղ. խումբ - Ժամանակակից Եվրասիա, հ. IV (2). Արաբական աշխարհ. Գաղափարական և քաղաքական նոր միտումներ:
11. Հեղ. խումբ – «Լեզու և լեզվաբանություն», պր. 13:
12. A. Petrosyan – Problems of Armenian Prehistory: Myth, language, history.
13. Է. Նավոյան – Հայոց հարցը միջազգային խորհրդածողվու-թյուն և պայմանագրերում:
14. «Բանբեր հայագիտության», 2015 թ., N 3:

ՀՀ զԱԱ-ն և Իրանի Իսլամական Հանրապետության գիտության և բարձրագույն կրթության նախարարությունը կխորացնեն համագործակցությունը կրթության ոլորտում

Սույն թվականի մարտի 18-ին Իրանի Իսլամական Հանրապետության գիտության և բարձրագույն կրթության նախարարության պատվիրակությունն այցելեց ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա՝ քննարկելու կրթության ոլորտում հետագա համագործակցությանն առնչվող հարցեր:

ՀՀ զԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը ներկայացրեց ՀՀ զԱԱ-ի առանձնահատուկ դերակատարությունը Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության ոլորտում: Հանդիպման ընթացքում քննարկվեցին մագիստրոսական և ասպիրանտական կրթության ու հետագա համատեղ հա-մագործակցության հնարավորությունները:

Կրթության ոլորտում հայ-իրանական համագործակցությունը խորացնելու նպատակով կողմերը հա-մաձայնության եկան՝ ՀՀ զԱԱ և Իրանական առաջատար ԲՈՒՀ-երի միջև կնքելու համագործակցության համաձայնագրեր:

ՀՀ զԱԱ Տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

Բակուր Կարապետյանի «Sumgait diary» գրքի հանդիսավոր ներկայացումը ՀՀ զԱԱ-ում

Փետրվարի 26-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահության միս-տերի դահլիճում հանդիսությամբ ներկայացվեց արձակագիր, հրապարակախոս Բա-կուր Կարապետյանի «Սումգայիթյան օրագիր» գրքի անգլերեն հրատարակություն-ը: Գիրքը լույս է ընծայել զԱԱ պատմության ինստիտուտի հրատարակչությու-նը: Բացման խոսքով ելույթ ունեցավ ՀՀ զԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօ-րեն, ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը: Բարձր գնահատելով հեղինակի, ինչպես և թարգմանիչ Հարություն Խուդանյանի, խմբագրեր, պատմական գիտություննե-րի դոկտոր Էդիկ Դանիելյանի ու բանասիրական գիտությունների թեկնածու Վլադի-միր Խաչատրյանի աշխատանքը, նա կարևորեց գրքի նշանակությունը ազդելու միջազ-գային հանրության կարծիքի վրա, քանի որ գիրքը հենված է ոչ միայն Բակուրի անձնական հանդիպում-ների, այլև Սումգայիթում հայտնի իրադարձություններից մեկ ամիս հետո կատարված նկարահա-
➤7

ՀՀ զԱԱ-ի և Ռուսաստանի հայերի միության համադրեղ մամուլի ասուլիս

Սույն թվականի փետրվարի 26-ին ՀՀ զԱԱ նախագահությունում կայացավ մամուլի ասուլիս՝ ՀՀ զԱԱ-ի, Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի, Ռուսաստանի հայերի միության և ՀՀ սփյուռքի նա-խարարության համատեղ հայտարարված լավագույն գիտական աշխատանքների 2016 թ. մրցույ-թի մասին:

Մրցույթը՝ «Համազգային միասնականությունը որպես մեր ուժի, հզորության գրավական» թեմա-յով նվիրված է Հայաստանի անկախության 25-ամյակին: Մամուլի ասուլիսի բանախոսներն էին ՀՀ զԱԱ գիտության զարգացման հիմնադրամի նախագահ, ՀՀ զԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար Հրանտ Մաթևոսյանը և Ռուսաստանի հայերի միության փոխնախագահ Վլադիմիր Աղայանը:

Մրցույթն ավանդական է, անցկացվում է 9-րդ անգամ: Այս տարի մրցութային աշխատանքներին ներկայացվող հիմնական պահանջն է՝ արտացոլել 21-րդ դարի մարտահրավերների պայմաններում համազգային շահերի շուրջ հայության տարբեր հատվածների համախմբման համար անհրաժեշտ խնդիրների վերլուծությունն ու դրանց լուծման եղանակների գիտական հիմնավորումները: Հայաս-տանի Հանրապետության պաշտպանության խնդիրը, որպես համազգային միասնության առանց-քային արժեք ու առաջնահերթություն, պետք է առանձնահատուկ տեղ զբաղեցնի մրցութային աշ-խատանքներում:

ՀՀ զԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

խատանքի արդյունք է «Արմատական բառարանները» (հ. 1-7, 1926-35). պարունակում է հայ հին և միջնադարյան մատենագրության մեջ գործածված 11000 արմատական բառ՝ բացատրություններով, քերականական և բառագիտական տեղեկություններով ու 5095 արմատի ստուգաբանությամբ: Այս կոթողային աշխատանքը բարձր է գնահատվել ժամանակի ակադեմիկոս հայագետների կողմից. նրանցից Անտուան Մեյեն ասել է. «Մեր պաշտոնակից եղբայրը, Յ. Աճառյանը՝ երևանի համալսարանից, իր հայերենի ստուգաբանական բառարանով կանգնեցրել է մի կոթող: Ոչ մի լեզվի համար չկա այսքան ճիշտ, այսքան կատարյալ ստուգաբանական բառարան: Հայարտ եմ, որ ունեցել եմ այր. Աճառյանին երկար տարիներ իմ աշակերտների թվում. նա մեկն է նրանցից, որոնք պատիվ են բերում այն դպրոցին, որից անցել են»: Հայագետ և վրացա-

յան, հայ գրերի ստեղծման պատմության և Մեսրոպին ու հայ գրերին վերաբերող աղբյուրների մասին («Ս. Մեսրոպի և գրերու գյուտի պատմության աղբյուրներն ու անոնց քննությունը», 1907, «Հայոց գրերը», 1928, 1968):

Բացառիկ բարեխղճությամբ քննել է հայոց հին ձեռագրերը, կազմել տարբեր վայրերում պահվող ձեռագրերի ցուցակները: Բանասիրական տեսանկյունից կարևոր է եզմիկի՝ պահպանված միակ ձեռագրի համեմատությունը հրատարակված բնագրի հետ («Քննություն և համեմատություն եզմկա նորագյուտ ձեռագրին», 1904, Գ. Սկրտչյանի համահեղինակությամբ): Զբաղվել է նաև հայ գրականության և հայոց պատմության խնդիրներով, դրանց նվիրել մի շարք ուսումնասիրություններ՝ «Պատմություն հայոց նոր գրականության» (3 պրակ, 1906-12), «Տաճկահայոց հարցի պատմությունը»

Աճառյանին շատ բնորոշ էր խնայողությունը: Վճռական մարդ էր: Շշտապահ էր: Նրա հիմնական խորհուրդներից մեկը ժամանակի խնայողությունն էր:

Մեծ հայրենասեր էր: Փարիզում սովորելու տարիներին կանցնել էր միանալ Ջեյթուն մեկնելու պատրաստ երիտասարդների խմբին: Ջեյթունի համար կազմակերպված հանգանակության ժամանակ, չափազանց ծանր նյութական դրության մեջ լինելով հանդերձ, տրամադրել էր իր հոգեպահուստ 20 ֆրանկը՝ խնդրելով, որ ամուսնը չհրապարակվի: Շուշուն կամավորագրվել և մասնակցել էր թշնամու դեմ մղվող կռիվներին:

Մի անգամ Մառը Աճառյանին ասում է. «Ի՞նչ պիտի անեք դուք այստեղ»: «Ուսուցիչ եմ և սիրում եմ ուսուցիչ մնալ, ծառայելու համար իմ ժողովրդին», - պատասխանում է Աճառյանը: «Բայց Դուք գիտեք, թե ինչքան տառապալի է հայ ուսուցչի վիճակը. այստեղ Ձեզ ոչ ոք չի գնահատի. Դուք կմնաք խեղճ ու թշվառ. եկեք ինձ հետ Պետերբուրգ, ձևի համար աշակերտեցեք ինձ մի տարի, ռուսերեն կսովորեք, կավարտեք, ես Ձեզ կամուսնացնեմ պրոֆեսորներից մեկի քրոջ կամ աղջկա հետ, և Դուք կլինեք նշանավոր գիտնական», - շարունակում է Մառը: Ի պատասխան Աճառյանն ասում է. «Ավելի լավ եմ համարում մնալ աղքատ ուսուցիչ և ապրել ու ծառայել իմ ժողովրդի մեջ, քան թե գնալ Ռուսաստան». պատմությունը կրկնվում է պրոֆեսոր Մեյեի հրավերի դեպքում: Նույն կերպ էր վարվել նաև իր ավագ ընկերը՝ մեծն Կոմիտասը՝ մերժելով եվրոպական գայթակղիչ առաջարկները:

Աճառյանը «Էջմիածին» ամսագրի աշխատակից, իր վաղեմի բարեկամ եղիշ Վարդերեսյանին մի անգամ ասել է. «Տղա՛ս, ես տարիքս առել եմ, այսօր կամ, վաղը չկամ: Դու դեռ երիտասարդ ես, կապրես ու կտեսնես: Իմ բոլոր նախասիրությունները իրականություն են դարձել կյանքում: Այդպես եղավ ահա լեզվի հարցի շուրջ: Մի ուրիշ նախասիրություն ևս ունեմ, որն անպատճառ կիրականանա: Մի օր, լավ միտքդ պահիր, - ասել է և ձեռքի լայն շարժումով դարձել դեպի Արարատն ու շարունակել, - Արևմտահայաստանը պիտի ազատագրվի ու միանա Արևելահայաստանին, սփյուռքահայությունն էլ պիտի համգործակի իր Մայր հայրենիքում, և Մասիսները իրենց փեշերի շուրջը կհավաքեն բոլոր կողմերից աշխարհով մեկ սփռված իրենց զավակներին»: Մի առիթով էլ գիտնականն ասել է. «....Մենք փոքր ազգ ենք, եթե հայերը ազգասեր չլինեին, հայ ազգը այդքան դարձեր չէր կարող պահպանել իր գոյությունը»:

Բոլոր ազգերի ու ժամանակների մեծագույն լեզվաբաններից մեկը մահկանացուն կնքեց 1953 թ. ապրիլի 16-ին Երևանում:

Աճառյանին մեկ նախադասությամբ բնութագրելով կարող ենք ասել՝ նա ռահ-վիրաներից մեկն էր:

Հրայր ԲԱԼՈՅԱՆ
բանասիրական գիտությունների
թեկնածու

Ավանդիկ պատրաստման աջակցելու համար հեղինակն իր խորին շնորհակալությունն է հայտնում մեծ լեզվաբանի թոռանը՝ Գրականության և արվեստի թանգարանի տեսածայնադարանի վարիչ Հրայր Աճառյանին:

ՌԱՀՎԻՐԱՆԵՐԻՑ ՄԵԿԸ ՆԱԻՐԱՌԻՄ Է ՀՐԱՋԻԱ ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԺԱՆՈՅԱՆ 140-ԱՄԻԱԿԻՆ

Այս տարի լրանում է հայ և համաշխարհային գիտության խոշոր դեմքերից մեկի՝ լեզվաբան, բանասեր Հրայր Աճառյանի ծննդյան 140-ամյակը:

Ծնվել է 1876 թ. մարտի 8 (20)-ին արևմտահայ հոգեմտավոր մայրաքաղաք Կ. Պոլսում: 1883 թ. ընդունվում է Սամաթիայի Արամյան վարժարանը, սովորում 2 տարի: 1885 թ.՝ Սամաթիայի Ս. Սահակյան թաղային վարժարանը, սովորում 4 տարի, 1889 թ. ընդունվում է Պոլսո Կեդրոնական վարժարանը: 1893-ին, ավարտելով այն, պաշտոնավարում է Գաղը գյուղի Արամյան դպրոցում, այնուհետև՝ Կարինի Սանասարյան վարժարանում՝ 1894-ին: 1895-ից սովորում է Փարիզի Սորբոնի համալսարանում՝ աշակերտելով Անտուան Մեյեին, ապա՝ 1898-ին, Ստրասբուրգում՝ աշակերտելով Հայնրիխ Յոլբըմանին: 1898 թ. գալիս է Վաղարշապատ. այդ թվականից որպես ուսուցիչ պաշտոնավարում է Վաղարշապատում, Շուշուն, Նոր Բայազետում, Նոր Նախիջևանում, Թեհրանում, Թավրիզում: 1923-ին հրավիրվում է Երևանի պետական համալսարան և մինչև կյանքի վերջն աշխատում որպես դասախոս, նաև ամբիոնի վարիչ:

Աճառյանի գիտական հունձքը ամփոփված է նրա ավելի քան 250 մեծ ու փոքր աշխատություններում: Ուսումնասիրել է հայագիտության բոլոր բնագավառները, հիմնադրել հայերենագիտության մի շարք ճյուղեր՝ հայոց լեզվի պատմություն, հայ բարբառագիտություն և այլն: Հետազոտել է հայերեն բարբառները, զբաղվել դրանց պատմության ու դասակարգման խնդիրներով, ստեղծել բարբառագիտական ուսումնասիրությունների իր մեթոդն ու տեսությունը: Բարբառագիտական կարևորագույն աշխատություններն են «Հայ բարբառների դասակարգումը» (1909 ֆրանս.), որն իբրև աստեմախոսություն ներկայացրել է Սորբոնի համալսարանին, «Հայ բարբառագիտություն»-ը (1911) և «Հայերեն գավառական բառարան»-ը (1913), որ պարունակում է մոտ 30000 գավառական բառ:

Շուրջ քառասունյա անձանձիր աշ-

գետ Հանգ Ֆոկթը 1938 թ. Նորվեգիայիում հրատարակվող «Լեզվաբանական հիշատակարանում» «Արմատական բառարանի» մասին գրել է. «Բարձրարժեք և անհրաժեշտ մի գործ է: Լեզվաբանությանը մեծ ծառայություն մատուցած կլինի այն գիտնականը, որը համծն կառնի Հ. Աճառյանի ընտիր և թանկագին այս բառարանը առձեռն ու համառոտ ներկայացնել մեզ եվրոպական որևէ լեզվով»:

«Հայոց անձնանունների բառարան»-ում (հ. 1-5, 1942-62) հավաքել և ուսումնասիրել է V-XIII դդ. հայ մատենագրության մեջ հիշատակված անձնանունները, տվել դրանց մեծագույն մասի ստուգաբանությունը, նաև՝ այդ անուններով հայտնի անձանց մասին համառոտ տեղեկություններ:

Հայերենի պատմությանը է նվիրված «Հայոց լեզվի պատմություն» (հ. 1-2, 1940-51) աշխատությունը: Այստեղ գիտնականն ուսումնասիրել է հայերենի ծագման ու պատմական զարգացման ընթացքը՝ սկսած հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը, լուծել հայերենի պատմության բազմաթիվ հարցեր:

Հայերենի պատմահամեմատական ուսումնասիրությանը է նվիրված «Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի» համեմատությամբ 562 լեզուների՝ բազմահատոր աշխատությունը (հ. 1-7, 1952-2005, Ներածություն, 1955): Այն իր կառուցվածքով և նյութի ընդգրկվածությամբ եզակի երևույթ է լեզվաբանական գրականության մեջ. ունի համրագիտարանային արժեք: Այստեղ կարելի է գտնել անհրաժեշտ բոլոր տեղեկությունները աշխարհի բազմաթիվ լեզուների և, ամանավոր, հայերենի քերականական կառուցվածքի զարգացման ու փոփոխությունների ողջ պատմական ընթացքի մասին: Աճառյանը գիտականորեն հիմնավորված խոսք է ասել քննարկվող հարցերի մասին, տվել դրանցից շատերի սպառիչ լուծումը: Աշխատության ներածական հատորում ամբողջապես արտահայտվել են գիտնականի լեզվաբանական տեսական հայացքները:

Աճառյանը մեծագույնում է գրել Մեսրոպ Մաշտոցի կյանքի ու գործունեության

(1915), «Երվանդ Շահագիզ» (1917), «Տիկին Սրբուհի Տյուսաբ» (1951) և այլն: «Հայ գաղթականության պատմություն» աշխատությունը (2002) ունի գիտամանաչողական մեծ նշանակություն: Թողել է ձեռագիր մեծարժեք աշխատություններ:

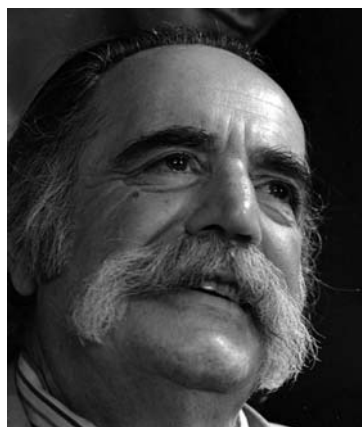
Եղել է ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս (1943), Փարիզի լեզվաբանական ընկերության անդամ (1897. 21 տարեկանում), Չեխոսլովակիայի արևելագիտական ինստիտուտի գիտական բաժնի թղթակից անդամ (1937):

Աճառյանի գիտական աշխատություններին բնորոշ է մտածողության հստակությունն ու պարզությունը: Նա իր ստեղծագործական բեղմնավորությունը բացատրում էր ոչ այնքան աշխատասիրությամբ, որքան աշխատանքային ռեժիմի խիստ պահպանմամբ: Ինչ աշխատանք էլ որ գրել է, ցուցաբերել է գիտական բարեխղճություն և պատասխանատվություն: Հետևողական էր իր համոզմունքների մեջ: Այն բացառիկ գիտնականներից էր, ովքեր պաշտոնի, փողի համար երբեք իրենց կարծիքը չեն փոխում, չեն գործում իրենց խղճի դեմ:

Գիտության նվիրյալ լինելուց զատ նաև ուսուցիչ էր՝ բառիս վեհագույն իմաստով: Կիրառում էր ուսուցման նորարար ու արդյունավոր եղանակներ, որոնց շնորհիվ սաները կարճ ժամանակահատվածում դյուրությամբ տիրանում էին գիտելիքների մեծ պաշարի:

Աճառյանին բնորոշ էր մայրապաշտությունը. նա իր սաներին խորհուրդ էր տալիս սիրել ու պաշտել մայրերին: «Մենք պարտական ենք մեր մայրերին, որոնք մեր գեներ չեն խառնել օտարներին, միշտ հավատարիմ են մնացել իրենց ամուսիններին»: Հոգեպես շատ կապված էր հոր հետ:

Հաճախ աշխատավարձից կանոնավորապես որոշակի գումար էր հատկացնում իր բազմաթիվ լավ սովորող չունևոր ուսանողներին՝ զաղտնի պահելով այդ օգուությունը՝ ստացողի ինքնասիրությունը չվիրավորելու համար: Նաև անվերադարձ դրամ էր տալիս կարիքավորներին:

Դեռևս անցյալ տարի Ինտելեկտուալ վերածննդի հիմնադրամը, որի ղեկավարն է Արթուր Ջանիբեկյանը, գնեց Վիլյամ Սարոյանի Ֆրեզկոյում գտնվող առանձնատունը:

ԱՐԹՈՒՐ ԶԱՆԻԲԵԿՅԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՈՐԱՄԸ ՓՐԿԵԾ ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆԻ ԱՌԱՆՁԱՏՈՒՄԸ

Ինչպես հաղորդում են՝ առանձնատունը լքված վիճակում է և կարիք ունի հիմնական վեր-

րանորոգման: Առանձնատունը պետք է վերածվի տուն-թանգարանի, որի շնորհիվ «նոր կյանք

ու շունչ կստանա»:

Այստեղ կանցկացվեն գրական երեկոներ, փառատոներ և մշակութային այլ միջոցառումներ: Ներկայումս հիմնադրամի ներկայացուցիչները մշակում են տան վերակառուցման նախագիծը, որը շուտով կներկայացվի հասարակայնության դատին: «Օգտվելով առիթից առաջարկում ենք ցանկացողներին իրենց առաջարկություններն ու մտահղացումներն ուղարկել հիմնադրամի հասցեով», - ասվում է հիմնադրամի հաղոր-

դագրության մեջ:

Հիշեցնենք, որ անցյալ տարվա մայիսին ՀՀ մշակույթի նախարարը տրտնջում էր, թե իբր Սարոյանի տունը «գնել է մի ամերիկացի և պահպանելու է որպես թանգարան»:

Իսկ այն հարցին, թե ինչու՞ մշակույթի նախարարությունը ոչինչ չի անում փրկելու այդ մասունքը, Հասմիկ Պողոսյանը պատասխանեց, որ նախարարությունը չունի այդպիսի միջոցներ և ընդհանրապես նախարարությունը նման խնդիրներով չի զբաղվում:

Փառք Աստծո, վերջապես գտնվեց մեկը, որը փրկեց հուշարձանը:

ՀՀ ԳԱՄ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՄ սփյուռքի բաժինը

Բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱՄ արտասահմանյան անդամ Հովհաննես Սարուխանյանը ծնվել է 1964 թ. հոկտեմբերի 24-ին Երևանում, հայտնի բժիշկների ընտանիքում: Հայրը՝ բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հովհաննես Սարուխանյանը, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության գլխավոր վիրաբույժն էր: Մայրը՝ Սվետլանա Հարությունովան մույնպես բժիշկ էր: Հովհաննես Սարուխանյանը բժշկական մեծ գերդաստանի երրորդ սերնդի ներկայացուցիչն է:

Հովհաննես Սարուխանյանը 1981 թ. ընդունվել է Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարան և 1987 թ. բարձր առաջադիմությամբ ավար-

Հովհաննես ՍԱՐՈՒԽԱՆՅԱՆ

տել մանկաբուժության ֆակուլտետը:

Մեկ տարի ինտերնատուրայում սովորելուց հետո՝ 1988 թ. գործուղվել է Լենինականի (Գյումրի) թիվ 2 մանկական հիվանդանոց և աշխատել բժիշկ-վիրաբույժ մինչև 1991 թ.: 1988 թ. դեկտեմբերի 7-ի Սպիտակի ավերիչ երկրաշարժի օրերին նա նշանակվեց Լենինականի բուժկետի կազմակերպման պատասխանատու, որտեղ իրականացվում էր բժշկական շտապ օգնություն և տուժածների տարահանում վտանգավոր օջախից:

Հովհաննես Սարուխանյանը 1988 թ. ընդգրկվեց «Երեբունի» հիվանդանոցում ստեղծված երկրաշարժից տուժած երեխաների բժշկական օգնության կենտրոնի՝ երկարատև ճնշման համախտանիշով (կլաշ-համախտանիշ) և նրա բարդություններով հիվանդների բուժմամբ զբաղվող գիտական խմբում: Այս գիտական խմբում աշխատելու ժամանակ ծեռք բերած ողջ գիտելիքները հիմք հանդիսացան Հ.Սարուխանյանի հետագա գիտական գործունեության համար:

1989-1992 թվականներին Սարուխանյանը Ռուսաստանի բժշկական գիտությունների ակադեմիայի լաբորատոր վիրաբուժության գիտահետազոտական կենտրոնում հայցորդ էր: 1992թ. հրատարակեց «Тактика хирургического лечения больных с Краш-Синдромом», «Лечение гнойных ран у детей с Краш-

Синдромом» մեթոդական աշխատանքները. 1992 թ. պաշտպանեց գիտական ատենախոսություն «ИК-лазерное излучение и поли ферментные перевязочные материалы в лечении гнойных ран у больных с Краш-Синдромом» թեմայով և ստացավ բժշկական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

1991 թ. նա Լենինականից տեղափոխվեց Երևանի մանկական կլինիկական թիվ 1 հիվանդանոց իբրև վիրաբույժ-օրդինատոր: Գիտական աշխատանքներին զուգահեռ նա իր փորձն էր ներդնում նաև վիրաբուժության ոլորտում:

1994 թ. նա վերապատրաստման գործուղվեց Ռուսաստանի բժշկական գիտությունների ակադեմիայի (ՌԴ ԲԳԱ) գիտական հետազոտական ինստիտուտի մանկական պլանային վիրաբուժության բաժին: Նույն տարում էլ ընդունվեց ՌԴ ԲԳԱ մանկաբուժության գիտական հետազոտական ինստիտուտի դոկտորանտուրա՝ «մանկական վիրաբուժություն» մասնագիտությամբ: Այդ շրջանում նա իրականացրել է խորքային գիտահետազոտական աշխատանքներ, որը և դարձավ նրա դոկտորական աշխատանքը: Այն վերնագրված էր «Функциональные нарушения моторики толстой кишки и их лечение у детей»: Դոկտորականը փայլուն պաշտպանելուց հետո նա վերա-

դառնում է Հայաստան և շարունակում աշխատել Երևանի պետական բժշկական համալսարանի մանկական վիրաբուժության ամբիոնում, որպես դոցենտ:

Հովհաննես Սարուխանյանը 1999-2000 թթ. գործուղվեց ՌԴ Սուրբ Վլադիմիրի անվան թիվ 2-րդ մանկական կլինիկական հիվանդանոց՝ մասնագիտացված մանկական էնդոսկոպիկ վիրաբուժության մեջ: Նրա աշխատանքը բարձր է գնահատվել պրոֆեսոր Ա. Ի. Լենյուշկինի և պրոֆեսոր Ռ. Պ. Նառնիսովի կողմից, որոնք էլ երաշխավորեցին Հ. Սարուխանյանին, որպեսզի նա աշխատանքի անցնի ՌԴ ԲԳԱ երեխաների առողջության գիտական կենտրոնում՝ առաջատար գիտաշխատողի հաստիքով: Մեկ տարի անց նա տեղափոխվեց պրոֆեսոր Լ. Մ. Ռոշալի գլխավորած անհետաձգելի մանկական վիրաբուժության և վնասվածքաբանության բաժին: 2000 թվականից նա միաժամանակ եղել է «Ինպրոմեդ» բժշկական ընկերության տնօրեն, 2004 թվականից՝ անհետաձգելի մանկական վիրաբուժության և վնասվածքաբանության ԳԴԻ փոխտնօրեն:

2003 թ. Հ. Սարուխանյանը ներգրավվեց «Երեխաները արտակարգ իրավիճակներում» թեմայով միջազգային ֆորումի կազմակերպման մեջ և արդեն հաջորդ տարի՝ 2004 թ. նա դարձավ Ադետների և պատերազմների ժամանակ երեխաների օգնության միջազգային բարեգործական

հիմնադրամի փոխնախագահը:

2004 թ. Հովհաննես Սարուխանյանը համատեղության կարգով կատարել է Մոսկվայի առողջապահության բաժանմունքի անհետաձգելի մանկական վիրաբուժության գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական գծով փոխտնօրենի պաշտոնը:

Սարուխանյանն իր բազմազբաղ օրակարգում միշտ էլ տեղ էր հատկացնում գիտական գործունեությանը և իր փորձով կիսվում գիտաժողովների, ֆորումների, տեսական և գործնական կոնֆերանսների ժամանակ:

Հ. Սարուխանյանը 80-ից ավելի գիտական աշխատանքների, մի շարք մենագրությունների, մեթոդական ձեռնարկների հեղինակ է և ունի 3 հայտնագործության հեղինակային իրավունքի վկայական: Նրա համահեղինակությամբ հայերեն լեզվով հրապարակվել է «Երեխաների ողնաշարային վնասվածքների մագնիտո-ռեզոնանսային տոմոգրաֆիա» գիրքը: Նա տիրապետում է օպերատիվ լապարասկոպիայի, տոռակոսկոպիայի մեթոդին և պլանային վիրահատությանը:

Հովհաննես Սարուխանյան կրտսերը մոտ երկու տասնամյակ է, ինչ բնակվում է Մոսկվայում, սակայն առիթը բաց չի թողնում տարին մի քանի անգամ հայրենիքում լինելու համար:

Փորձառու մանկաբույժը խոստովանում է, որ ինչպես շատ բժշկական ընտանիքներում, ինքն ու եղբայրը նույնպես, կարծես, այլընտրանք չունեին և բժիշկ դառնալու որոշումը կայացրել են ինքնաբերաբար, բայց՝ գիտակցված:

Հովհաննես Սարուխանյան կրտսերի երեխաները բժշկի մասնագիտություն չեն ընտրել, և հենց այդ է պատճառը, որ նրա մեծագույն ցանկությունն է, որ առաջիկայում թոռները դառնան Սարուխանյանների բժշկական գերդաստանի արժանի շարունակողները:

Հաշվի առնելով Հովհաննես Սարուխանյանի գիտական, մանկավարժական մեծ վաստակը և Հայաստանի գիտական կառույցների հետ սերտ համագործակցության բարձր ակտիվությունը, 2008թ. ՀՀ ԳԱԱ-ն նրան ընտրեց ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ:

Գոհար ԻՍԿԱՆՂԱՐՅԱՆ
ՀՀ ԳԱՄ սփյուռքի բաժնի գիտաբար-տուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի տնօրենի խորհրդական, Մերձավոր և Միջին Արևելքում միջազգային և տարածաշրջանային հարաբերությունների ուսումնասիրության բաժնի վարիչ, ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի պետի խորհրդական, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, Գիտության վաստակավոր գործիչ Նիկոլայ Հովհաննիսյանը ՀՀ Նախագահի 2016 թ. հունվարի 23-ի հրամանագրով պարգևատրվել է «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» երկրորդ աստիճանի մեդալով: Օրերս նա ընտրվել է Ինֆորմատիզացիայի միջազգային ակադեմիայի անդամ (Կանադա):

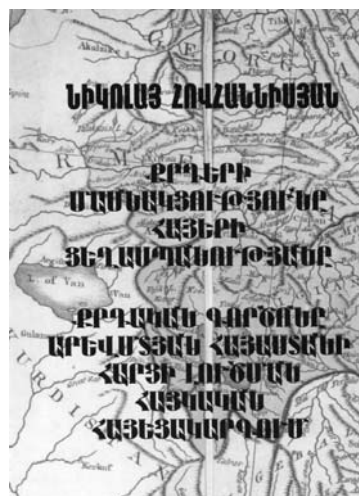
Վերջերս լույս տեսավ ականավոր արևելագետի «Քրդերի մասնակցությունը հայերի ցեղասպանությանը. քրդական գործոնը Արևմտյան Հայաստանի հարցի լուծման հայկական հայեցակարգում» չափազանց օրախնդիր գրքույկը:

Աշխատությունը հրատարակել է Ռամկավար ազատական կուսակցության հանրապետական վարչությունը: Ընթերցողի ուշադրությանն ենք ներկայացնում բուն գրքի հրատարակությունը հիմնավորող «Երկու խոսքը»՝ առանց մեկնաբանությունների:

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Հրատարակելով պրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանի սույն աշխատությունը, Ռամկավար ազատական կուսակցության հանրապետական վարչության

նպատակն է վերջապես բացել հայ-քրդական հարաբերությունների թղթածրարը և հրապարակային քննարկումների առարկա դարձնել դրանց ոչ

այնքան անցյալի, որքան ներկայի ու տեսանելի ապագայի կարգավիճակն ու հարակից խնդիրները, միաժամանակ ներկայացնելով հայեցակարգային որոշ մոտեցումներ այդ հարաբերությունների հետագա կարգավորման համար:

Ցավալի է, որ քրդական թեման, ավելի շուտ՝ հայության ու

Հայաստանի հետ նրա առնչակցությունների հարցը մեզ համար, թվում է, տաքու է դարձել: Հայոց ցեղասպանության գործում քրդերի պատասխանատվության, Հայկական պահանջատիրության հարցում նրանց խուսափողական կեցվածքի դիմաց հայ պատմագրությունը, քաղաքական միտքն ու մամուլը մնացել և մնում են մակերեսային դիրքերում: Մինչդեռ այդ և հարակից թեմաներին անհրաժեշտ է մոտենալ «ճակատային», ի մտի ունենալով մանավանդ, որ քրդական գլխավոր կազմակերպություններից որևէ մեկը ցարդ պաշտոնական հայտարարությամբ ներողություն չի խնդրել Ցեղասպանությանը մասնակից լինելու համար: Ավելին՝ միլիոնավոր քրդեր այժմ ոչ միայն ապրում են բռնազաղթեցված հայերի պապենական բնակավայրերում և կալվածքներում, այլև դրանք հռչակում են իրենց հայրենիքը: Այլ խոսքով՝ թուրք ջարդարար իշխա-

նությունների ծեռքում կամուփն ազդու գործիք դառնալուց հետո քրդերն այժմ վայելում են ցեղասպանված և հայրենագրված միլիոնավոր հայերի հայրենիքը, բնակավայրերը, կալվածքներն ու ստացվածքը: Իսկ դա աներկբայորեն համազոր է ցեղասպան լինելուն:

Ահա այդ «ճակատային» մոտեցման առաջին քայլն է կատարում պրոֆ. Նիկոլայ Հովհաննիսյանն իր այս գրքույկով:

ՌԱԿ հանրապետական վարչությունը

Երևանի կոմյունիստական համաձայն Եվրոպայի բարձրագույն կրթական տարածքի (ԵԲԿՏ) համար էական է կրթական համակարգերն ավելի ընդգրկուն դարձնել, քանզի բնակչությունը դառնում է ավելի ու ավելի բազմատարր և միգրացիային ու ժողովրդագրական փոփոխություններին համահունչ: Բարձրագույն կրթության առաջնահերթություններից է բարձրագույն կրթության ոլորտում մասնակցության ընդլայնումը և աջակց-

ների 32%-ը ամենաբարձր եկամտային խմբի ընտանիքներից են: Այսպիսով, բարձրագույն կրթության մեջ ընդհանուր ընդգրկվածության աճը և մատչելիության ապահովումը կարևոր մարտահրավեր է, ինչը նաև ԵԲԿՏ-ի նոր տասնամյակի գործողությունների ծրագրի հիմնական ուղղություններից (սոցիալական) մեկն է:

Շարունակական կրթության համատեքստում 2013 թ. ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ-ում մեկնարկեց «ՀՀ ԳԱԱ գիտակր-

թի ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի մասնագետները վերապատրաստվեցին արտասահմանյան գործընկեր հեղինակավոր բուհերում,

□ կազմվեցին համապատասխան ուսանողակենտրոն ուսումնական ծրագրերի ցանկ,

□ ձեռք բերվեց համապատասխան մորագույն մասնագիտական գրականություն,

□ ընտրված ծրագրերը և հարակից նյութերը տեղադրվեցին ՀՀ ԳԱԱ հեռավար ուսուցման հարթակում,

□ հայերեն թարգմանվեց «ՄՈՒՂԼ» հեռավար ուսուցման հարթակ՝ դասախոսների և ուսանողների ուղեցույցը:

2014 թ. դեկտեմբերին մեկնարկեց 20 հեռավար դասընթաց, որոնց մասնակցեցին մոտ 750 դիմորդ, իսկ 2015 թ. ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնում տեղի ունեցավ հեռավար դասընթացների հավաստագրերի շնորհիվ ուսուցման դասընթացների շրջանավարտներին, որտեղ 70% և բարձր առաջադիմությամբ մոտ 250 հեռավար դասընթացների շրջանավարտ ստացան հավաստագրեր:

2015 թ. ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ-ում մեկնարկեց «Հեռավար մագիստրոսական կրթություն՝ համատեղ դիպլոմի շնորհմամբ», որը իրականացվում է ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի և ՀՀ ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի հետ համատեղ: Ծրագրի հիմնական նպատակն է «Բիզնեսի կառավարում» մագիստրոսական կրթական ծրագրի կազմակերպումը հեռավար ձևաչափով՝ ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի և ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի համատեղ դիպլոմների շնորհմամբ:

Ծրագրի առանձնահատուկ նպատակներն են՝

□ Հեռավար ձևաչափով ամբողջական մագիստրոսական կրթական ծրագրի իրականացում՝ դիմելով ՀՀ ԿԳԼ՝ ստանալու համար հեռավար ուսուցման կազմակերպման և իրականացման նպատակով համապատասխան կրթական ծրագրի իրականացման արտոնագիր:

□ Համատեղ դիպլոմի շնորհում երկու հայկական բուհերի կողմից:

□ Օրենսդրական դաշտում մորմատիվային իրավական ակտերի բացի լրացում:

□ Պրոֆեսորադասախոսական կազմի վերապատրաստում՝ լիովին նոր ձևաչափով դասավանդման կարողությունների զարգացման նպատակով և դասավանդման մորարարական մեթոդների ժամանակակից հմտությունների զարգացում՝ արդի տեխնոլոգիական միջոցների կիրառմամբ:

Հեռավար կրթությունը՝ կրթության մատչելիության բարձրացման գրավական

ցումը հաստատություններին, որոնք տրամադրում են համապատասխան ուսումնական գործունեություն, այդ թվում նաև՝ շարունակական ուսումնառության համար կրթական տարբեր սեկտորների միջև թափանցիկության ու փոխադարձ կապի զարգացումը, բարձրագույն կրթության սոցիալական ուղղվածության խթանումը և զենդեքային հավասարակշռության բարելավումը, ինչպես նաև կրթության հասանելիության և ավարտելու հնարավորությունների ընդլայնումը:

Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիրը սահմանում է կրթության ոլորտի հետևյալ առանձնահերթությունները՝ նկատի ունենալով մարդկային ռեսուրսների հույժ կարևորությունը երկրի երկարատև սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործում:

1) Բնակչության բոլոր խավերի համար միջին և բարձրագույն մասնագիտական կրթության մատչելիության բարձրացում:

2) Մասնագիտական կրթության որակի բարելավում, համապատասխանեցում աշխատաշուկայի պահանջներին, շրջանավարտների զբաղվածությունային խթանում:

Չնայած այն հանգամանքին, որ վերջին տասնամյակում բարձրագույն կրթության ընդգրկվածությունը Հայաստանում զգալիորեն աճել է՝ հասնելով մոտ 30%-ի, այն դեռևս ցածր է միջին եվրոպական ցուցանիշից: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 2009 թ.-ին ՀՀ բուհերի ուսանողների միայն 6.9%-ն են ներկայացել որպես ամենացածր եկամտային խմբում ընդգրկված ընտանիքի անդամներ, մինչդեռ ուսանող-

թական միջազգային կենտրոնում լրացուցիչ հեռավար շարունակական կրթության կազմակերպում» ծրագիրը, որի հիմնական նպատակն է շարունակական կրթության համատեքստում հեռավար լրացուցիչ կրթության կազմակերպումը ՀՀ ԳԱԱ ԳԿՄԿ-ում, որը նախատեսվում էր իրականացնել հեռավար ուսուցման հարթակի կատարելագործմամբ և դրա արդյունավետ կիրարկմամբ:

Ծրագրի շրջանակներում անցկացվեց թրեյնինգավարների և/կամ դասախոսների վերապատրաստում արտերկրի գործընկեր համալսարաններում՝ Պարմա-յի համալսարանում (Իտալիա) և Աթենքի ազգային տեխնիկական համալսարանի էլեկտրոնիկայի և համակարգչային համակարգերի ինստիտուտում (Հունաստան):

Կենտրոնի դասախոսները սովորեցին կազմել ծրագրեր հեռավար ուսուցման համար: Ծրագրով նաև ստեղծվեց առցանց գիտաժողովի դահլիճ, որտեղ ուսանողները հնարավորություն ունեն լսելու արտերկրի և տեղի առաջատար մասնագետների դասախոսությունները:

Ընդհանուր առմամբ, այս ծրագրի բարեհաջող իրագործումը լուծեց մի շարք խնդիրներ, մասնավորապես.

□ ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնում ներդրվեց զարգացած և տեխնիկապես ապահովված հեռավար ուսուցման հարթակ,

□ ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնում ստեղծվեց հեռավար կրթություն անցկացնելու համար տեխնիկապես հարմար և վերագինված լսարան և առցանց գիտաժողովի դահլիճ,

Խառնաձուլների քաղաք

Օսմանյան կայսրության վերջին և մեծագույն բռնակալ՝ Աբդուլ Համիդ Երկրորդը 34 տարեկան էր, երբ 1876 թվականին սուլթան դարձավ:

Աբդուլ Համիդը Աբդուլ Մեջիդի երկրորդ որդին էր, որը ծնվել է 1842 թվին: Նրա մայրը՝ ազգությամբ հայ, պրոֆեսիոնալ պարուհի է եղել մինչև հարեմ մուտք գործելը և մահացել է, երբ Համիդը հազիվ 7 տարեկան էր:

Աբդուլ Համիդը նիհար էր և տգեղ: Նրա հիվանդագին դեմքի հսկայական քթի վերևում տեղակայված էին թուխ և կասկածով լի աչքերը: Դաժանությամբ ընդգծված բերան ուներ, ցանցառ ու սև մորուք, որը յուրաքանչյուր արքայազն պարտադիր պետք է ունենար սուլթան դառնալուց հետո:

Նրա դեմքը մեծապես տարբերվում էր իր նախնիների թարմ, ուժեղ և մսոտ դեմքերից: Նրա մինչև ծնկները հասնող Ստամբուլի տիպի վերարկուն ծածկում էր թուլակազմ և ոչ նրբագեղ նրա մարմինը, իսկ գլխի ֆեսը տարօրինակ ձևով մեծ էր նրա գունատ ու նեղլիկ դեմքի համար:

Հունգարացի գիտնական, պրոֆեսոր Արմենիուս Վեմբերին, որը Աբդուլ Համիդին ավելի լավ էր ճանաչում, քան

որևէ այլ եվրոպացի, գրում էր, որ նա երբեք չէր հանդիպել որևէ մարդու, որի բնավորության հիմնական գծերը այդքան հակասական, այդքան անհավասարակշիռ և անհամաչափ լինեին, ինչպես Աբդուլ Համիդին: Բարոյություն և չարություն, մեծահոգություն և ստորություն, վախկոտություն և քաջություն, խո-

ու վատ արարք կատարած լինելու զգացողություն, որը թողել էր անջնջելի հետք նրա բոլոր գործողությունների վրա:

Բնավորության չարաբաստիկ այս գիծը, հարեմում ստացած դաստիարակության կործանարար ազդեցությունը խորտակեցին նրա լավագույն մտադրությունները: Այն բացրեց էր նրա մտա-

**Բերանն արևոտ Մարդակերը Էն անբան
Հազար դարում հազիվ դառավ Մարդասպան,
Ձեռքերն արևոտ գընում է նա դեռ կամկար,
Ու հեռու է մինչև Մարդը իր ճամփան:**

Հովհ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

րամանկություն և տգիտություն, և բնավորության շատ ու շատ այլ արատավոր գծեր իրենց արտահայտությունն էին գտել նրա գործերում ու խոսքերում:

Եթե նրա բնավորության մեջ ինչ-որ գերիշխող գիծ կար, ապա դա նրա երկչոտությունն էր. մշտապես տատանվող,

վոր մյուս փայլուն կարողությունները, և նրա իշխանության տարիները դարձել էին աղետ իր իսկ երկրի համար:

Թերևս Աբդուլ Համիդի ամենամեծ ողբերգությունը այն էր, որ նա անկարող եղավ համակերպվելու կայսրության նկատմամբ Եվրոպայի վերափոխած

վերաբերմունքին, կայսրություն, որից Եվրոպան մի ժամանակ վախենում էր, իսկ այժմ նրան համարում էր մի թույլ արարած:

Հնարավոր է նաև, որ Աբդուլ Համիդը անկարող էր ընկալելու երկրի ներսում ընթացող փոփոխությունները: Կոստանդնուպոլիսը ևս վերափոխվում էր: Երկրում գործում էին առաջին հեռագրագծերը, ներկրվում էր առաջին բենզինի ու նավթը, մայրաքաղաքում գործում էր առաջին շոգեշարժիչը, իսկ Գալաթայում բացվել էր ֆրանսիական լիցեյ, որը մերձեցնում էր թուրքին և օտարերկրացուն:

Արևմուտքի ազդեցությունը տարածվում էր նաև այլ ձևերով. Դրսից ներկրվող արևելյան հագուստները իրենց հրաշալի գույներով վաղուց արդեն վերացել էին, շատ բան անհետացել էր նաև արևելյան շքեղ կյանքից, ինչպես հաճախ այդ պատահում է առաջընթացի հետ միասին:

Եվ մինչև նոր սուլթանը տատանվում էր հին և նորի ընտրություն կատարելու միջև, Պոլիսը՝ ընկղմված ճահճի մեջ, կորցնում էր իր երբեմնի փայլը, կյանքի համն ու հոտը և վերափոխվում՝ դառնալով գորշ ու մթին դարերի մի քաղաք, որը լեցուն էր կասկածանքներով ու խարդավանքներով:

Ակադեմիական գիտնականներից մեկի արտահայտությամբ «Մոտավորությունը, կամ, որ նույնը է, կիսագիտականությունը, շտապողականությունը, անորոշությունը ու անհետևողականությունը ամեն ինչում՝ և՛ գործերի, և՛ գիտելիքների ու տեսակետների, և՛ զնախատականների, և՛ հույզերի ու ապրումների մեջ, ամբողջովին բուն է դրել մեր մեջ: Ուրիշներին ինչ-որ բան ենք սովորեցնում, տեղեկություններ հաղորդում՝ անդեմ և կիսատ-պռատ, անգամ փորձում ենք դրանք նույնացնել գիտելիքների և իսկական հոգևոր արժեքների հետ»:

Այս խոսքերի մեջ կա և՛ ցավ, և՛ տագնապ, և՛ նախագուշացում. հառնում է մեր աչքերի առաջ հայ հասարակության կենսունակության և հեռանկարների հնարավոր կորստի դեռևս թույլ գիտակցվող սպառնալիքը: Եվ այդ սպառնալիքը՝ ոչ պրոֆեսիոնալիզմը, մասնագիտական ոչ բանիմացությունը, կիսագիտականությունը, թերուսությունը է:

Այս աղետի իսկական մոտիվները պետք է փնտրել ներազգային կյանքում առկա մեր բոլոր լուրջ բացթողումների և թերամշակումների մեջ, որոնք կախված են ոչ թե ինչ-որ չարագուշակ, արտաքին ուժերից, այլ նախ և առաջ հենց մեզանից, մեր վերաբերմունքից, բարին կամ չարը կատարելու մեր դիրքորոշումից, դրանց հանդեպ մեր ունեցած համակ անտարբերությունից և օտարվածությունից:

Մասնագիտական ոչ բանիմացության աճը հայրենադավության խորհրդանիշ

Տեղեկատվական նոր տեխնոլոգիաների դարաշրջանում հայ հասարակությունը բախվել է վիթխարի մի տարիմաստության հետ՝ կրթության և մասնագիտական պատրաստություն ստացածների թվաքանակի մեծացումն ուղեկցվում է մասնագիտական ոչ բանիմացության և անգրագիտության (առանձնահատուկ տեսակի) ամենախաղեպ աճով:

1990-ական թվականներից սկսած մեզանում տեղի է ունենում տասնյակ հազարավոր ուսուցիչների, դասախոսների, բժիշկների, ինժեներների մտավոր աշխատանքի արժեզրկում: Դա, մի կողմից, դրսևորվում է մտավորականության՝ ինքն իրեն ներկայացվող պահանջների թուլացման, իսկ մյուս կողմից, մտավոր աշխատանքի ներկայացուցիչների նկատմամբ հայ հասարակության վերաբերմունքի փոփոխման, նրանց աշխատանքի ցածր գնահատման և թույլ պաշտպանվածության մեջ: Գիտնականի, դասախոսի, ուսուցչի սոցիալական դրության խիստ անհրապույր և ոչ գրավիչ լինելը՝ բոլոր առումներով, այդ թվում նյութական, չի կարող նպաստել երիտասարդ մասնագետների հոսքին դեպի գիտություն: Պատահական չէ, որ այսօր հասարակական բարձր վարկ և հեղինակություն ունեցող մասնագիտությունների ցանկում չկան ո՛չ գիտնականը, ո՛չ ուսուցիչը, ո՛չ ինժեները, ո՛չ մշակույթի շարքային աշխատողը (գրադարանավար, արվեստագետ), ո՛չ էլ բարձր որակավորում ունեցող բանվորը:

Ոչ բանիմացությունը, մասնագիտական թերուսությունը բնավ արգելք չէ ագրեսիվ, ակտիվ մարդկանց համար: Հայ հասարակության մեջ կարելի է ապրել և՛ առանց գիտելիքների, և՛ առանց մասնագիտական որակավորման՝ հաճախ շատ ավելի լավ, քան դրանք ունենալով: Կրթվածությունը դադարել է լինել հայ հասարակության կարևոր կառուցվածքային բաղադրիչը: Ամենակարևորը դարձել է «ապրել կարողանալը», իսկ կրթությունը՝ լավագույն դեպքում, օժանդակ դեր է խաղում անձնական և աշխատանքային խնդիրների լուծման գործում: Իրավական սահմանազանցության («բեսարեդելի») և հայ հասարակության քաղաքական անկատարության պայմաններում կիսագիտականությունը, ոչ բանիմացությունը դարձել է ազգակործան գործոն: Թվում է թե վրա են հասել կիսագրագետ դուրսպրծուկների սնափառ տենչանքների իրականացման նորաժամանակները, երբ դրանց կրողները ոչ միայն անտեղյակ են իրենց մասնագիտության համագիտական հիմքերին, այլև չունեն տարրական մասնագիտական փորձառություն: Ավելին, չունեն ոչ միայն մտավոր, այլև մարդկային խիղճ, ձգտում են զբաղեցրած իրենց պաշտոնական դիրքն օգտագործել դրամապաշտական նկրտումներին իրականացնելու, ներառյալ իրենց գիտական աստիճաններով հանիրավի զարդարելու համար: Մտաբերում են, թե ինչպես 1990-ական թվականներին Ռուսաստանի ԲՈՒՀ-ի նիստերից մեկում քննարկվել է ինչ-որ մեկին գիտությունների դոկտորի աստիճան շնորհելու հարցը, որը մեկ տարվա ընթացքում հրատարակել է երեք մենագրություն և 57 հոդված: Այդ յուրօրինակ հանդիսախաղը նաև նորաստաստիկական բարբերի վերածննդի խորհրդանիշ է: Որպես դրա արդյունք՝ ունենք բժիշկ, որին չենք ցանկանում

դիմել, որովհետև չենք վստահում, համոզված չենք, որ ճարտարագիտական կրթություն ունեցող պաշտոնյան ունակ է ընդունել կշռադատված կառավարչական-տեխնոլոգիական որոշումներ: Եվ որպես ասվածի համարային գործը կազմակերպելու նրանց ունակությամբ, բարեխղճությամբ: Թվում է թե ազգի հասարակական-մասնագիտական գիտակցությունը համակված է ցի-նիզմով, միևիկումով, կառավարող վերնախավի գործողությունների անկեղծության և խելամտության նկատմամբ խոր անվստահությամբ:

Անտարակույս, մասնագիտական ոչ բանիմացության աճը՝ տարիմաստ նորաժամանակների խորհրդանիշն է, որը հայ հասարակության հոգևոր և նյութական աղքատության, անձկության պատճառն ու հետևանքն է: Եթե նախկինում խոսում էինք պրոֆեսիոնալ կիսագիտականության, անպատասխանատվության առանձին դրսևորումների մասին, ապա այսօր այն սպառնում է վերածվելու համազգային աղետի:

Մեզանում աճել է մարդկանց թիվը, ովքեր զբաղված են իրենց մասնագիտական պատրաստությանը լիովին անհարիր աշխատանքով: Առօրեական նոր են դարձել վարընթաց սոցիալական շարժումության երևույթները՝ ինժեները կամ ուսուցիչը, որոնք աշխատում են որպես խանութի գործակատարներ, բեռնակիրներ կամ շինարարությունում՝ սևագործ բանվորներ: Այնքան էլ հազվադեպ չեն ռեժիսոր բանկիրները, դերասան՝ ոստիկանները, պատմաբան՝ մենեջերները, փիլիսոփա՝ կառավարման հարցերով խորհրդատուները և այլն: Սկզբունքորեն դա էլ է հնարավոր, սակայն այդ դեպքում չարժե գայրանալ, թե ինչու մեզանում ընդունված որոշումներն այդքան անարդյունավետ են, այս կամ այն բանը չի ստացվում: Կամ հայ մասնագետներին նրանց արտերկրյա գործընկերները նվազ չափով են վստահում, կասկածում են, արդյոք, նրանք ունակ են լուծելու խնդիրները այնպես, ինչպես որ դա պահանջում է ժամանակակից գիտությունը և պրակտիկան:

Տպավորությունն այն է, որ Հայաստանի մասնագիտական պատրաստման համակարգը կարծես թե պարապ է գործում կամ սկսում է կորցնել իր իմաստը: Թվում է թե, մի կողմից, մասնագիտական պատրաստման վրա կատարված ծախսերը դարձել են անօգուտ և աննպատակ, իսկ մյուս կողմից՝ մասնագիտական գործողությունները համակ կրում են սիրողական ոգիւտանություն, մակերեսայնության և անպատասխանատվության բնույթ:

Պրոֆեսիոնալ սահմանափակությունը դրսևորվում է նաև մասնագիտությունների անկանոն փոփոխությունների մեջ, երբ մեծ թվով մարդիկ ձեռնամուխ են լինում գործառնությունների կատարմանը, որոնք անմիջականորեն չեն բխում իրենց մասնագիտական պատրաստությունից: Այդ գործընթացի մեջ նրանք ներգրավվում են գործնականում անկախ իրենց կամքի և ցանկության, այսինքն՝ կենսական հանգամանքների ճնշման տակ, հաճախ հարկադրաբար: Սակայն դա չի հերքում այն իրական փաստը, որ տվյալ դեպքում մենք գործ ունենք դիլետանտության զանգվածայնացման ազգավտանգ միտումի հետ: Որքան էլ դա տարիմաստ թվա, սակայն ինքը՝ բարձրա-

գույն կրթությունն է նպաստում պրոֆեսիոնալ սահմանափակությանը՝ արձագանքելով միայն այսրոպեական պահանջմունքներին: Ակներև է, որ վերջին տասնամյակներին առանձին մասնագետների՝ տնտեսագետների և իրավաբանների պատրաստումը, փորձագետների հաշվարկներով, հասել է հազեցման իր սահմանին, մինչդեռ ստեղծված հանգամանքների շնորհիվ ավանդական մասնագիտությունները միայն հեռանկարում կարող են վերահաստատել իրենց հասարակական պահանջարկվածությունը: Պրոֆեսիոնալ անիրավասություն, կամ, որ նույնն է, ոչ բանիմացության պատճառներից է ընդհանուր մշակույթի անբավարարությունը, հումանիտար այն հենարանի բացակայությունը, որը մասնագիտական գործունեության բարոյական արժեզրկվածության պայմաններից մեկն է: Ընդհանուր մշակույթի անբավարարությունը դրսևորվում է հումանիտար գիտելիքների (գրականություն, պոեզիա, արվեստ, երաժշտություն) նկատմամբ հետաքրքրության անկման ուժեղացող միտումների մեջ: Մինչդեռ հենց այդ հետաքրքրությունն է մասնագետին դարձնում ազգային կյանքի լիարժեք մասնակից՝ առանձնահատուկ գրավչություն հաղորդելով մեր հաղորդակցությանը և թեմատիկ փոխգործակցությանը:

Ընդհանուր մշակույթի պրոբլեմն ավելի քան այսօր հրատապ է: Ուսուցչի՝ երջանկահիշատակ Ստեփան Թովմասյանի արտահայտությամբ, միջգիտակարգային կապերի ինտենսիվացման պայմաններում հաճախ բազմաթիվ մասնագետների պրոֆեսիոնալիզմն աչքի է ընկնում ընդհանուր մտահորդիզմի սահմանափակությամբ և հայացքների միակողմանիությամբ: Թատրոնի սոցիալական հարցերի գծով մասնագետների հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ հայ մտավորականների մշակակալի մասը գրեթե չի հաճախում թատրոն կամ դասական երաժշտության համերգների, սակայն շարունակում են ապրել իրենց արդարացնող այն սին վստահությամբ, որ եթե նրանք ցանկանան, ապա միշտ էլ կարող են դա անել: Նրանցից մեկի խոստովանությամբ՝ «Ես միշտ կարող եմ հաճախել թատրոն, համերգասրահ, եթե կամենամ»: Սակայն այդ ձևական հնարավորությունն, ավաղ, հազվադեպ է իրականություն դառնում: Պետք է խոստովանենք, որ եթե կյանքը դառնում է դաժան, նրա առաջ ծառանում են գոյատևման օրախնդիր մտահոգությունները, մտավորականներից շատերը հրաժարվում են իրենց սիրում ու հոգին վեհացնող ազգահոգևոր պահանջմունքներից և սկսում են բավարարվել ավելի սահմանափակ հնարավորություններով: Միգուցե հենց դրանում է մեր ազգային ողբերգության գաղտնիքը, որ բազմաթիվ հայեր՝ հանգամանքների ճնշման ներքո հարկադրված գոեհկացում և ապագայնացնում են իրենց հոգևոր և բարոյական կյանքը:

Չենք կարող չանդադառնալ ընդհանուր մշակույթի այնպիսի բաղադրիչին, ինչպիսին է համակարգչային գրագիտությունը: Բազմաթիվ կիսագիտակ հայ մասնագետներ կամ հույս ունեն ապրել առանց համակարգչային գրագիտության, կամ էլ գտնում են, որ այն բնավ կապված չէ ընդհանուր մշակույթի հետ: Դա իսկական մոլորություն է: Հենց այդ գրագիտության բացակայությունն է առանձին մասնագետներին դարձնում սեփական գավառամտության պատանդը, լրջորեն խոչընդոտելով նրանց ներառմանը տեղեկատվական ընդհանուր տարածքի մեջ: Մարդկությունը թևակոխել է դարաշրջան, որտեղ համակարգչային անգրագիտությունը հավասարազոր և համանշանակ է անգրագիտությանն առհասարակ:

Չմոռանանք նաև, որ մասնագիտական թերուսության կարևորագույն բաղադրիչներից է ազգային բարոյականությունը: Ինչ էլ որ ասեն, առանց դրա հայ հասարակությունն անխուսափելիորեն ծնում է խորանաճկ գործամուկներ և մութ գործեր, որոնց համար ոչ մի սրբություն գոյություն չունի: Թեև այս դեպքում էլ ազնվությունն անհրաժեշտ է: Մի առիթով հանճարեղ Ս.Փարաշանովը տարիմաստորեն նկատել է. «Նույնիսկ ցանկացած անազնիվ գործի մեջ ևս անհրաժեշտ է ազնվություն»:

Մեր կարծիքով, հայ մտավորականների զգալի մասի մոտ բարոյական արժեքների կորուստը կապված է նրա հետ, որ ժամանակակից հայ ինտելեկտուալն իր գործունեության մեջ ոչ մի սահմանափակում չի ճանաչում, հիմնավոր կերպով վարակված է նմանակության-ընդօրինակման բացիլներով, իր արևմտյան գործընկերների նկատմամբ թերարժեքության և նախանձի խոր զգացումներով: Թերևս նաև դրանով կարելի է բացատրել երկրի հայաթափության աճի երևույթը, երբ օրավուր աճում է այն հայերի թիվը, հատկապես երիտասարդության շրջանում, ովքեր ձգտում են երկրից հեռանալ, ուրիշ երկրներում, օտարության մեջ գտնել ապաստան և միսթարություն, լիովին հրաժարվելով նրանից, ինչը յուրաքանչյուր մասնագետին դարձնում է իր երկրի հայրենասեր՝ այդ բառի բարձրագույն իմաստով:

Մանուկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԱՆ
Փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր

«Ժամանակին Կարլ Մարքսը գրել է՝ մի ուրվական է շրջում Եվրոպայում՝ կոմունիզմի ուրվականը: Այսօր մի ուրվական է շրջում Եվրոպայում՝ իսլամի ուրվականը», - ասում է չեխաբնակ գեղանկարիչ Աշոտ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆԸ:

Մեր գրույցը գեղանկարչի հետ Եվրոպայի տեսականի, կասկածելի ու իրական արժեքների, Հայոց ցեղասպանության, Հայաստանի ներքին ու արտաքին խնդիրների, հին ու նոր Թուրքիայի մասին է:

Աշոտ Առաքելյանը Հայաստանի, Արցախի և Չեխիայի նկարիչների միությունների անդամ է: Մուսուլման արցախցի նկարիչը հայրենի բնօրրանում զոհված ազատամարտիկների համար կառուցել է հուշակոթող և հովանավորում է մի խումբ աշակերտների:

Նա երկար տարիներ դասախոսել է Երևանի մանկավարժական համալսարանում, այժմ պատմության ամբիոնի պատվավոր անդամ է:

- Մենք, մի կողմից, մայրում ենք Եվրոպային, մյուս կողմից՝ պաշտպանվում Եվրոպական բարբերից՝ պահպանելու համար մեր ազգային դիմագիծը: Եվրոպայի համար որքա՞ն են կարևոր մեր հայացքներն ու ազատությունը:

- Մեզ թվում է, թե Եվրոպայի, աշխարհի ուշադրության կենտրոնում հայ ժողովուրդն է: Եվ ասեմ, Հայաստանը բացարձակապես ոչ մի արժեք չի ներկայացնում Եվրոպայի համար, անգամ հազվադեպ է լինում, որ ապրիլի 24-ին մամուլում որևէ կերպ հիշատակվի եղեռնի մասին:

Մարսել կենտրոնով:

Մեկ այլ խնդիր. եթե Թուրքիան ընդունվի Եվրամիություն, իր 70 մլն բնակչությամբ այնքան գումար է վերցնելու, որ մեծ հարված է հասցնելու Եվրամիության ֆոնդին: Ճգնաժամը, որից Եվրոպան կարողացավ մի կերպ դուրս գալ, իրականում ոչ թե ճգնաժամ էր, այլ Եվրոպայի քայքայման սկիզբը: Ամենկողմ կա, հարցնում են՝ ի՞նչ է հունանիտար օգնությունը, ասում են՝ դա այն է, երբ Եվրամիության աղքատներից վերցնում են, տալիս Ասիայի հարուստներին: Եվ ի՞նչ են անում

- Հայաստան աշխարհն ինչպե՞ս է ընկալում Եվրոպան՝ իր քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական ներքին խնդիրներով:

- Հայաստանի ներքին քաղաքականությունը մեծ տերություններին չի հետաքրքրում, նրանց առաջին հերթին հետաքրքրում է տնտեսական ու քաղաքական շահը, մեկ էլ՝ պետական ղեկավարները ենթակա՞ են իրենց, թե՞ ոչ: Եթե տեսնում են՝ իրենց համաձայն գնում են, ասում են՝ ինչ ուզում եք արեք:

- Ուժ ունե՞նք՝ ինքներս մեր հարցերը լուծելու:

- Մեր ժողովուրդը պասիվ է, ընդդիմության մեր առաջնորդները չունեն միասնականություն, որ դառնան քաղաքական մեկ ուժ: Ժողովուրդը, երբ տեսնում է ընդդիմություն չկա, հուսահատվում է, կոտրվում է կամքը: Ժողովուրդը նման է ծաղկի, որ կարիք ունի գուրգուրանքի: Մեր պետությունը դա անում է ոչ բավարար ձևով: Ժողովուրդը հուսահատվել է: Այնպիսի կարիքի մեջ է, որ ուղղակի ցավ ես գզում:

- Ո՞րն է մեր առավելությունը՝ դարա-

Բժշկության մասին ասեմ: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ անգամ գերմանացի բժիշկը գերիներին անվճար բուժում էր, հիմա էստոն, եթե մեռնես էլ, մինչև գումարը չվճարես, չեն բուժում:

- Որքան գիտեմ՝ Եվրոպայում ավելի թանկ արժե բժշկությունը:

- Չեխիայում, օրինակ, ամսական մուծում են 60 դոլար, բոլոր դեղերը, վիրահատությունները անվճար են: Բնակչության 90 տոկոսը բժշկական ապահովագրություն ունի:

- Դուք Չեխիայում հանդես եք գալիս հրապարակախոսական գործունեությամբ, տպագրում եք հոդվածներ, ելույթ եք ունենում հեռուստատեսությամբ՝ արժարժեքով հատկապես ցեղասպանությանը վերաբերող խնդիրներ: Ի՞նչ է փոխվում դրանից:

- Մեկ-երկու հոդվածով չի փոխվի, այնքան պետք է ասես, թմբկահարես, որ լսեն: Թունանյանը Իսահակյանին գրած նամակում ասում է՝ ոչ ոք մեր տունն այնքան չքանդեց, ինչքան մենք՝ և՛ դրսից, և՛ ներսից: Կարապետ Սիտալն ասել է՝ եթե ցամակապատը բաց թողնես, էշերը կգան, կտրորեն, կզնան:

- Թուրք գրող Շաֆաքն իր գրքում նշում է, որ հայերը սիրում են խղճալ իրենք իրենց: Ի՞նչ կասեք այս մասին:

- Ճիշտ է ասել, մենք մեզ երբեմն խղճում ենք: Չպետք է լաց լինել: Իհարկե, պետք է հիշել Ցեղասպանությունը, բայց դրոշակ չդարձնել, պետք եղած դեպքում բռնկեք դառնալ, պահանջատեր լինել:

- Վերափոխված Թուրքիային հավատո՞ւմ եք:

- Տատս ասում էր՝ թուրքն այնպիսի քաղաքականություն ունի, եթե ուժը չի պատում, ոտքը է համբուրում, հասավ ծնկիդ, ծունկդ է համբուրում, ձեռքիդ հասավ՝ ձեռքդ, ուսիդ՝ ուսդ, բայց որ հասավ բկիդ, խեղդելու է քեզ: Թուրքերն այսօր քաղաքակիրթ են, այնքան սիրալիր են վերաբերվում, որ հիանում ես, ոչ չեխը կարող է այդպես անել, ոչ ֆրանսիացին, ոչ ուրիշ մի ազգ: Բայց նա իր ներքին պլանն ունի: «Սուլթանը փոխվեց, հո նրա պլանը չփոխվեց»:

- Ցեղասպանության ընդունման ի՞նչ ուղիներ եք տեսնում: Ամեն տարի պիտի սպասենք, տեսնենք՝ օգտագործելու է ԱՄՆ-ի նախագահը «ցեղասպանություն» եզրույթը, թե՞ ոչ:

- Համարյա բոլոր ամերիկյան նախագահները մինչև նախագահ դառնալը «ցեղասպանություն» բառն օգտագործում են, հենց դառնում են նախագահ, մոռանում են դրա մասին, որովհետև նրանք էլ ղեկավարվում են:

Որպեսզի հասնենք մեր նպատակին, պետք է ուժ ունենանք և հարստանանք: Չգիտեմ ով էր ասել՝ հրեաների նման հարստացեք, նոր ձեր ցեղասպանության հարցը լուծեք:

Թուրքիան ռազմական հզոր երկիր է, բայց դա չպետք է ընկճի հայ ժողովրդին: Պետք է ակտիվ պայքարել: Պաղեստինի ժողովուրդն այդպես է անում, 40 տարի է՝ կռվում է, 40 տարի էլ կկռվի, դադար չի տալիս, ժողովրդին հո չէ՞ս ոչնչացնի: Քաղաքականությունը խորամանկություն է: Մեր հիմնական բարեկամը պետք է լինի Ռուսաստանը, բայց լավ հարաբերություն պետք է պահպանել նաև Եվրոպայի և ԱՄՆ-ի հետ:

Այսօր համաշխարհային կապիտալի կեսը մեկ երկրի՝ ԱՄՆ-ի ձեռքում է, այդ կապիտալի կեսի կեսը հրեաների ձեռքում է, հայ ժողովուրդը մոռանում է սրա մասին, երբեմն անտեղի քննադատում է հրեաներին, մոռանալով, որ Ցեղասպանության ճանաչման հարցը լուծելու են նաև հրեաները և Ամերիկան: Նրանք են այսօր իրենց կամքը թելադրում աշխարհին: Թշնամի ձեռք բերելով արդյունքի չես հասնի:

Հրեաները հայ ժողովրդի բարեկամը չեն, ոչ էլ թշնամին են: Երբեմն ➤7

«Մի ուրվական է շրջում Եվրոպայում՝ իսլամի ուրվականը»

Եվրոպացուն ինչքան էլ սիրաշահես, նա թուրքերին է պաշտպանելու, դեռ կասկածելու է, թե ինչու՞ են հայերը այսպես վերաբերվում իրեն, ի՞նչ հետին միտք ունեն: Եվրոպան այսօր իր կամքն է ուզում թելադրել աշխարհին: Խոսելով Եվրոպայի ապագայի մասին, նախ ասեմ, որ մուսուլմանները կամաց-կամաց գրավում են Եվրոպան: Ըստ չեխական վիճակագրության՝ ոչ հեռավոր ապագայում մահանալու է վերջին չեխը կամ չեխուհին: Այսինքն, Եվրոպայի 450-500 միլիոն բնակչությունից, եթե մնա 100 միլիոնը, ուրախ պետք է լինեն: Իսկ մուսուլմանները 2500-ականներին լինելու են 8-12 միլիարդ:

Այսօր 10 միլիոն բնակչություն ունեցող Յուգոսլավիայում ապրում է 1 միլիոն մուսուլման: Այդ 1 միլիոնը ծննդաբերում է երեխաների 30 տոկոսը, 50 տարի հետո նրանք 9 միլիոնի կեսն են լինելու և կամաց-կամաց քաղաքական ընտրություններում մեծամասնություն են կազմելու:

ԱՄՆ-ում մոտ 50 տարի առաջ կար 4-5 միլիոն մուսուլման, այսօր կա 50-55 միլիոն: Եվրոպան ծերանում է, բնակչության միջին տարիքը 40-44 տարեկանն է, ասիական երկրներում՝ 22, 26, 28:

Մեկ այլ վիճակագրություն. Եվրոպական երկրներում ամուսնության և այլ պատճառներով տարեկան 10 հազար քրիստոնյա ընդունում է մուսուլմանություն (կրոնափոխության դեպքերը ամենաքիչը Գերմանիայում են):

- Ինչո՞վ եք բացատրում ստեղծված իրավիճակը:

- Մուսուլմանական երկրներում «դեմոկրատիա» հասկացությունն այլ է. նրանց դեմոկրատիան ուժն է: Բոլոսելը, Եվրոպական դեմոկրատիա ասվածը ամեն ինչ թույլ է տալիս, աստիճանաբար կորցնելով իր դեմքը: Եվրոպական քաղաքներում վերջին 50 տարում մոտ 2000 մզկիթ է կառուցվել: Ես իմ ելույթներում ասել եմ, որ Եվրոպան այսօր երրորդ երկրի քաղաքացիներին, տնտեսական և քաղաքական պայմաններից ելնելով, թույլ է տալիս, որ ժամանակավոր կամ մշտական բնակություն հաստատեն, բայց եկողները չարաշահում են իրավունքները, ստեղծում են պետություն պետության մեջ, հետագայում ոտքի են կանգնում, ասում են՝ սա մեր հողն է:

Այնպես, ինչպես Բյուզանդիան գրավեցին, Հայաստանը, Կոստովն, Կիպրոսը, Ֆրանսիայի հարավն են ուզում վերցնել՝

այդ գումարները, զենք են գնում, Եվրոպացու դեմ են ուղղում: Էլ չասեմք, որ Եվրոպան այսօր հեղեղված է ասիական ապրանքներով: Մի արաբ գովում էր Աբուդաբին, Դուբայը, ասացի, գիտե՞ք, որ այդ բոլորը Եվրոպացու ձեռքի գործն են, դուք ոչինչ չէիք կարող անել: Ու երբ մուսուլմանները ոտքի կանգնեն, արդեն այլ նպատակ ունեն՝ աշխարհի իսլամացում:

Երրորդ համաշխարհային պատերազմը, կարծում են, կլինի 40-50 տարվա մեջ: Առաջին հերթին դա պայքար է լինելու մուսուլմանների դեմ, օտարերկրացիներին պիտի քշեն Եվրոպայից:

Երկրորդ համաշխարհայինը սկսվեց հրեաների դեմ, ոչ թե որովհետև նրանք հրեա էին, այլ որովհետև համաշխարհային կապիտալի կեսը հրեաների ձեռքին էր, Գերմանիայում հրեաներն էին թելադրում ամեն ինչ: Ատելությունը տնտեսական հողի վրա առաջացավ, և կազմակերպեցին այդ ջարդը:

- Աշխարհն այսպես թե այնպես պատերազմի մեջ է. Եվրոպացի դիվանագետների համար գաղտնիք չէ այն, ինչ ասում եք, ինչո՞ւ են թողնում, որ խնդիրը հասնի վերջնակետին՝ հանգեցնելով պայթյունի:

- Աթթուր Մեսչյամի երգի բառերով ասեմ. «Ձարմանում են, որ էլ չեն զարմանում ոչ մի բանից»: Ես չեմ հասկանում իրենց հոգեբանությունը, լավ գիտեմ, խոսում են այս ամենի մասին և անում հակառակը: Ես ասել եմ, որ Եվրոպացուն թշնամի պետք չէ, իրենք ընկնում են իրենց իսկ սահմանած օրենքների ձեռքը: Վիեննայում մի ավատիկացի բողոքում է, որ իր հարևանը օրական մի քանի անգամ նամազ է անում, խանգարում է իր հանգիստը: Արդյունքում ավատիկացուն են տուգանում՝ մարդու իրավունքները խախտելու համար:

- Որո՞նք են հայաստանյան անցուդարձի բացթողումները, որ տարիների հետ մնում են նույնը, չեն լրացվում, չեն փոփոխվում: Սովորություն, դիմագիծ, որ հիասթափեցնում են:

- 30-ից ավելի երկրներում են եղել, Շիրազի ասածի պես՝ «Որդուս փշոտ թոթվանքը օտար վարդի հետ չեն փոխի»: Ես Չեխիայից ավտոմեքենայով եմ եկել, անցել եմ Թուրքիայով: Թուրքին չեմ հարգում, բայց խոնարհ, լավ վերաբերմունք ունի, մեզանում և՛ խոսելու ձևը, և՛ վերաբերմունքը հիասթափեցնում են:

վոր մշակո՞ւյթը:

- Մ.թ.ա. 54-ին Արտաշատում Եվրիպիդեսի «Բաքոստիկներն» էին ցուցադրում, ասիացի բարբարոսները մտածում էին՝ հայերը էս ի՞նչ են անում, չէին հասկանում՝ ինչ է թատրոնը: Մշակույթի, գիտության մեջ առաջնակարգ տեղ ենք գրավել, բայց քաղաքական դաշտում միշտ պարտություն ենք կրել: Դեռ լավ է, որ օրիսական պահերին միշտ ունեցել ենք այնպիսի զորավարներ, որ կարողացել են պահել ազգը: Այսօրվա իրականության մեջ, եթե ուզում ես քեզ ընդունեն, ուժ պետք է ունենաս, ուժ և հարստություն: Երբ մի հարևանդ զորեղ է, տեսնելիս, ուզես-չուզես, բարևում ես, մի հարևանդ, որ ավելի խելացի է, բայց թույլ, կուզես՝ կբարևես, կուզես՝ կհարվածես: Մենք այդ վիճակում ենք: Այսօր ո՞ր երկրներն են առաջնակարգ տեղում, ռազմական և տնտեսական հզոր երկրներն են հարցեր լուծում աշխարհում: Իսկ մշակույթը ուղղակի պատիվ է բերում տվյալ ազգին, դրանով քաղաքական հարց չես լուծի: Այսօր ուրախ եմ, որ ունենք ուժեղ բանակ:

- Երևանում Չեր ցուցահանդեսի բացման օրը ժամնա դ՛Արևի խոսքը հիշեցրիք. «Եթե հոգնել եք, դադար առեք, բայց մի լքեք, մի թողեք մարտադաշտը»:

- Ժողովուրդը լռում է և ամեն ինչ տանում: Սրա մասին է խոսքը:

Կամքը իր 4-րդ հատորում գրել է՝ հայերն առևտուր են անում Կալկաթայից մինչև Կալիֆոռնիա և այդ ճանապարհին քաղաքակրթում են հետամնաց ժողովուրդներին, այդ թվում թուրքերին: Այսօրվա իրականության մեջ չափ ու սահման չկա, մեկ անձնավորությունը վերցնում է 20-50 կազմակերպություն, դա էլ քիչ է, ուզում է՝ բոլորն իրենցով անի և գիշերը քնում է առանց ազգի մասին մտածելու: Դա է ցավը: Այդքան գովազդում են՝ Հայաստան, Հայաստան... Չեխիայում տարեկան մեկ լուր են տալիս հայերի մասին, այն էլ որևէ օրենքով գողի մասին, որ ձերբակալել են Չեխիայում, ստվերային մի հանցագործության մասին, տպավորություն է ստեղծվում, որ հայերը մաֆիոզ են:

- Կողմնապահ վերաբերմունք է: Չեմ կարծում, թե հիշատակելու արժանի ոչինչ չունենք, սկսած Հախմատի աշխարհի առաջնությունից:

- Չեխի հոգը չէ, որ մտածի՝ ինչ լավ բան գրի հայերի մասին: Մեր պատմաբանները թույլ են, հոդվածներ չեն գրում:

ՀՐԱՋԻԿ ԱՎԱԳՅԱՆ

Ս.թ. մարտի 18-ին՝ կյանքի 87-րդ տարում կյանքից հեռացավ ականավոր գիտնական, երկրաբանահանքաբանական գիտությունների դոկտոր Յրաչիկ Սարգսի Ավագյանը:

Յրաչիկ Սարգսի Ավագյանը ծնվել է 1930 թ. մայիսի 22-ին Յայկական ԽՍՀ Տավուշի մարզի Պառավաթար գյուղում՝ աղքատ գյուղացու ընտանիքում:

1937 թ. աշնանը ընտանյոք հանդերձ տեղափոխվել են քաղաք Երևան, որտեղ էլ 1938 թ. ընդունվել է միջնակարգ դպրոց:

Միջնակարգ դպրոցն ավարտել է 1949 թ.-ին և նույն տարում էլ ընդունվել է Երևանի Կ. Մարքսի անվան պոլիտեխնիկական ինստիտուտի լեռնային ֆակուլտետը: Ինստիտուտը գերազանցությամբ ավարտել է 1954 թ.-ին՝ ստանալով լեռնային ինժեների որակավորում՝ «Օգտակար հանածոների հանքավայրերի որոնում և հետախուզում» մասնագիտությամբ:

1954 թ.-ին ընդունվել է Յայաստանի նախարարների խորհրդին առընթեր երկրաբանական վարչության Յանքավանի երկրաբանահետախուզական արշավախումբ՝ երկրաբանի պաշտոնով: 1956 թ.-ի մայիս ամսից նշանակվել է Ղազմայի (այժմ Գլաձորի) բազմամետաղային հետախուզական արշավախմբի գլխավոր ինժեներ, որտեղ մինչև 1961 թ. աշխատելուց հետո նշանակվել է Իջևանի շրջանի Սարիգյուղի բենթոնիտային կավերի հետախուզական խմբի պետ: Գ. Ավագյանի անմիջական մասնակցությամբ և ղեկավարությամբ ընդամենը մեկ ու կես տարում հետախուզվել և գնահատվել է աշխարհում խոշորագույն, իսկ հունքի որակի առումով լավագույններից մեկը համարվող Սարիգյուղի հանքավայրը: Այդ մեկ ու կես տարվա ընթացքում հանքավայրի պաշարները երկու անգամ հաստատվել են նախկին ԽՍՀՄ-ի Պաշարների պետական հանձնաժողովի կողմից բարձր գնահատականներով: Պաշարների հաշվարկի երկու հաշվետվությունների հեղինակն է եղել, որոնց համար էլ արժանացել է պետական պարգևի:

1964 թ.-ին նշանակվել է ինքնուրույն հաշվեկշռով գործող Սիսիանի երկրաբանահետախուզական արշավախմբի պետի պաշտոնում, որտեղ էլ աշխատել է մինչև 1970 թ. մայիսի 10-ը: Այդ ընթացքում՝ 1968 թ.-ի հոկտեմբերին պաշտպանել է գիտ. թեկնածուի գիտ. աստիճանի հայցման թեզը, 1969 թ.-ի փետրվար ամսին ստացել է երկրաբանահանքաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

1970 թ.-ի մայիսի 10-ից գործուղվել է Ալժիրի ժողովրդադեմոկրատական Հանրապետություն սովետական երկրաբան-մասնագետների ղեկավարի պաշտոնով: Ալժիրից վերադարձել է 1971 թ.-ի հոկտեմբերի 20-ին: Հասանելիք արձակուրդը վայելելուց հետո՝ 1972 թ.-ի հունվարից, նշանակվել է Յայաստանի, ինչպես նաև ամբողջ ԽՍՀՄ-ի համար բոլորովին նորույթ համարվող բնական ցեոլիտների որոնողական արշավախմբի պետ: Հունվար-փետրվար ամիսներին զբաղվել է գրականության հետազոտման և ապա նախագիծ ու նախահաշիվ կազմելու աշխատանքներով և մարտ ամսից անցել է դաշտային աշխատանքների կատարմանը: Դաշտային աշխատանքների առաջին իսկ այցելության օրը, Յայաստանի հյուսիսարևելյան ծայրամասում՝ Նոյեմբերյանի

շրջանի տարածքում, Հարավային Կովկասի 3 հանրապետությունների շփման գոտում, հայտնաբերվել է բնական ցեոլիտների, բենթոնիտների, ցեոլիտ-բենթոնիտային խառը տարատեսակի և Իժևսկի տիպի հանքային ջրերի աշխարհում խոշորագույնը համարվող հանքավայրը: Այս թեման էլ հանդիսացել է Գ. Ավագյանի դոկտորական գիտական աստիճանի

հայցման թեմա, որն էլ հաջողությամբ պաշտպանել է 1989թ.-ին:

1977-1980 թթ. աշխատել է Յայաստանի երկրաբանական վարչության Կապանի արշավախմբում՝ գլխավոր ինժեների պաշտոնով, իսկ 1980 թ.-ին տեղափոխմամբ նշանակվել է Յայաստանի գունավոր մետալուրգիայի Ազատեկի ոսկու հետախուզական արշավախմբի պետ: Գունավոր մետալուրգիայի վարչության կազմում աշխատել է մինչև 1983 թ.-ը, որտեղից էլ գործուղվել է Կոնգոյի ժողովրդական Հանրապետություն ՄՖՈւատի լեռնահանքային ձեռնարկություն գլխավոր երկրաբանի պաշտոնով: Երեք տարի Կոնգոյի Հանրապետությունում աշխատելուց հետո վերադարձել է հայրենիք և շարունակել է աշխատել Յայաստանի գունավոր մետալուրգիայի վարչության կազմում մինչև ձեռնարկության լուծարումը՝ 1991 թ.-ը:

1991 թ.-ից մինչև 1994 թ.-ի հունվարի 20-ը աշխատել է «Բեկում» և «Ադամանդ» ձեռնարկություններում որպես տնօրենների խորհրդական: 1994 թ.-ի հունվարի 20-ից մինչև օրս աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտում որպես թեմատիկ խմբի ղեկավար, բաժնի վարիչ:

Մինչև ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտ տեղափոխվելը գրել և հրատարակել է մեկ մենագրություն և 38 գիտական հոդված: ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտում աշխատելու ժամանակահատվածում հրատարակել է 11 մենագրություն, 60 գիտական և 80-ից ավելի գիտահանրամատչելի հոդված: Վերջիններիս գերակշիռ մասը տպագրվել է ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» թերթում:

Հակական ԽՍՀ կառավարությանն առընթեր երկրաբանական վարչությունում աշխատելու ընթացքում պարգևատրվել է Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի պատվոգրով, Վ. Ի. Լենինի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված մեդալով և Սարիգյուղի հանքավայրի բենթոնիտային կավերի հետախուզման և հունքի պաշարները նախկին ԽՍՀՄ-ի Պաշարների պետական հանձնաժողովում (քաղ. Մոսկվա) երկու անգամ բարձր գնահատականներով հաստատելու համար արժանացել է պետական դրամական պարգևի: Յայաստանի Հանրապետության Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտում աշխատելու ընթացքում պարգևատրվել է Յայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի պատվոգրով:

Տաղանդավոր գիտնականի, հայ ժողովրդի արժանավոր զավակի՝ Յրաչիկ Ավագյանի պայծառ կերպարը միշտ վառ կմնա նրան ճանաչողների, հարազատների, բարեկամների հիշողության մեջ:

ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի կոլեկտիվ

Բակուր Կարապետյանի

«Sumgait diary» գրքի

հանդիսավոր ներկայացումը

ՀՀ ԳԱԱ-ում

➤1 նունների վրա: Այնուհետև գրքի առիթով շնորհավորական խոսք ասաց ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանը՝ դեպքեր հիշելով Մոսկվայում սումգայիթյան ոճրագործների դատավարության ընթացքից, Սիլվա Կապուտիկյանի առաջնորդությամբ դեպի Եդեմնի հուշարձան երևանյան ցույցից:

Աշոտ Մելքոնյանը Բակուր Կարապետյանի այս աշխատանքը, ինչպես և ֆիլմը իսկական հերոսություն անվանեց: Գրքի խմբագիր, պատմական գիտությունների դոկտոր Էդիկ Դանիելյանը պատմեց, որ խմբագրման ընթացքում ստիպված էր հաղթահարել իր հուզմունքը՝ կապված գրքում նկարագրած սահմեղեցուցիչ դեպքերի հետ: Նա շնորհակալություն հայտնեց այս կարևոր գրքի խմբագրումը իրեն հանձնարարելու համար: Գրքի հեղինակին ուղղված սրտի խոսք ասաց ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի ղեկան Գուրգեն Մելիքյանը: Գրքի թարգմանիչ Հարություն Խուրանյանը նշեց թարգմանության ընթացքում հեղինակի հետ անընդհատ կապի, ճշգրտումների կարևորությունը, որը օգնել է ավելի բարձր մակարդակի հասցնել գրքի անգլերեն տարբերակը: Ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանն ասաց, որ «Սումգայիթյան օրագրի» անգլերեն գիրքը նախ լույս է տեսել «Հիմնարար հայագիտություն» ՀՀ ԳԱԱ կայքում, որն ընթերցվում է 110 երկրներում և ունի 6 000 այցելու: Ելույթ ունեցավ Յայաստանի Գրողների միության վարչության քարտուղար Պետրոս Դեմիրճյանը: Վերջում Բակուր Կարապետյանը ներկաներին առաջարկեց դիտել «Սումգայիթյան ալիքներ» ֆիլմը: Իր հակիրճ խոսքում Բակուր Կարապետյանն ասաց, որ գրքի գլխավոր նպատակը եղել է իր տեսածով, ականատեսների վկայություններով հաստատել, որ Սումգայիթյան ջարդերը նախապես ծրագրված են եղել, և այդ մասին տեղյակ է եղել նաև Միխայիլ Գորբաչովը, որը, կարծում էր, որ այդ ջարդերը կսարսափեցնեն հայերին, որոնք կիրառվեն Արցախի համար արդար պայքարից: Գրքի ներկայացմանը մասնակցում էր նաև ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը:

«Մի ուրվական է շրջում...»

➤6 ասում են՝ ցեղասպանությունը հրեաներն են կազմակերպել դեռ 2000 տարի առաջ, որն ի կատար է ածել Թուրքիան: Մատնանշում են, որ Քեմալ Աթաթուրքը հրեա է: Ի՞նչ կապ ունի, Ֆրանսիան հայ նախարարներ է ունեցել, բայց Ֆրանսիայի շահն են պաշտպանել: Հայոց ցեղասպանությունը մեկ մարդ չի կազմակերպել: Թուրքական կառավարությունն այդ ծրագիրն իրագործելու համար ուղիք հանեց ամբողջ թուրք ժողովրդին, բանտից ազատված ոճրագործներին, քրդերին, լազերին, չեչեններին, լվերին՝ մարդաչափ, արյուն ծծող լվերին էլ ուղիք հանեց, այլապես անհնար էր մի ամբողջ ժողովրդի կոտորել: Ձարմանում են, երբ ասում են՝ թուրք ժողովուրդն ի՞նչ մեղք ունի: Ցեղասպանությանը մասնակցել է ամբողջ թուրք ժողովուրդը, 2-3 տոկոս են այն մարդիկ, որ մի 10 երեխայի են փրկել, բարեկամ են եղել: Գուցե մի 5000 երեխայի են փրկել, այդ դեպքերը դրոշակ չպետք է դարձնել:

- Հայ-թուրքական լավ հարաբերություններն այսօր կամ երբևէ հնարավոր համարո՞ւմ եք:

- Ես չեմ ասում պետք է մշտական թշնամություն լինի: Երբ ճանաչեն մեր իրավունքները, նյութական վնասները փոխհատուցեն, վերադարձնեն հողային տարածքները, եթե ոչ լրիվ, գոնե որոշակի մասը, երբ ներողություն խնդրեն, եթե ոչ բարեկամներ, լավ հարևաններ կլինեն: Բայց այսօրվա իրականության մեջ եթե դուք բացեմք, թուրք գործարարները Յայաստանն աքցանի մեջ կվերցնեն:

- Ի՞նչ կասեք երևանյան իրադարձությունների մասին, քաղաքը փոխվում է ներսից ու դրսից: Ինչպե՞ս եք գնահատում այդ փոփոխությունները:

- Լավ է, որ քաղաքում շինարարական աշխատանքներ են ընթանում, բայց մի քիչ էլ ժողովրդի մասին պետք է մտածեն:

Հայաստանի տուֆը շատ գեղեցիկ է, ոչ մի երկրում համարյա չկա: Բայց երբ ասում են՝ Հայաստանը թանգարան է բաց երկնքի տակ, իրականում այդքան էլ հարստություն չունի: Եղածը գոնե պետք է պահպանվի:

Պրահայում շենքեր կան, որ իրավունք չունեն անգամ մի պլակատ փակցնելու, պատմական արժեք է ներկայացնում:

Մեզանում օրենքը, ոմց ուզում, տանում-բերում են, Սևակի ասած՝ համրիչի մամ տանում-բերում են, չեն էլ թողնում, որ ժողովուրդը ծայր հանի, գոնե չճռճա: Ինչ ուզում անում են, ժողովուրդը այս վիճակի մեջ կխեղագարվի, թե՞ կգոյատևի, չգիտեն:

Չրույրը՝ Արմինե ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Երկվորյակների պատճառները

Աշխարհում հաշվվում են ավելի քան 50 միլիոն երկվորյակներ: Երկվորյակների ծնվելու պատճառը որոշ գիտնականներ կապում են ոչ միայն կանանց պտղաբերության կամ ուժեղ սննդի, այլև կլիմայական պայմանների և նույնիսկ ազգային հատկությունների հետ: Մինչև օրս չի բացահայտված, թե ինչու երկվորյակ երեխաներ ավելի շատ ծննդաբերում են աֆրիկուսիները, որոնց մոտ 1000 ծնունդից 45-ը երկվորյակ է, այն դեպքում, երբ Սկանդինավյան երկրներում այդ թիվը կազմում է 1000-

ից 12, ճապոնիայում՝ 1000-ից 6:

Նկատված է, որ երկվորյակներ ծնվում են ավելի հաճախ 30-40 տարեկան կանանց մոտ՝ ֆիզիկական լիարժեք ծաղկման շրջանում, և ավելի հաճախ գյուղերում, քան քաղաքում: Միաժամանակ նկատվել է, որ երկվորյակ և նույնիսկ եռյակ երեխաներ ծնվում են այն կանանց մոտ, որոնք երկար ժամանակ սեռական հարաբերություն չեն ունենում: Սա բացատրում են նրանով, որ սեռական կյանքից ակամա ձեռնպահ մնացածների մոտ տեղի է ունենում հորմոնների գերարտադրություն: Այսպիսով կղզիներում երկվորյակների մեծ թվաքանակն արդյունք է այն բանի, որ նրանց ծննդից հայրերը տևական ժամանակով բացակայում էին՝ մեկնելով հեռավոր նավարկության:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ երկվորյակները նման են ոչ միայն դեմքով ու կազմվածքով, նրանց միջև գոյություն ունի հեռագրագական աներևույթ կապ. եթե նրանցից մեկը հիվանդանում է, ապա որոշ ժամանակ անց, այդ նույն հիվանդությունն սկսվում է նաև մյուսի մոտ (անգամ եթե նա ապրում է օվկիանոսից այն կողմ): Եթե որևէ մեկը, առանց պատճառի, թախծում է, ապա մեղմանալուց հետո ընկնում է ընկնում նաև մյուսը: Հաճախ երկուսը տեսնում են նույն երազները:

Մարդկությունը երկար ժամանակ չէր կողմնորոշվում երկվորյակների նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի հարցում՝ չհամալուր, ուրախանալ նրանց լույս աշխարհ գալու փաստով, թե՛ տխրել: Հարավային Ամերիկայի աբորիգենների մոտ երկվորյակների ծակատագիրը խիստ դաժան էր: Ծնվելուն պես նրանց անմիջապես սպանում

էին: Իսկ Արևմտյան Աֆրիկայի որոշ ցեղեր երկվորյակների ծնունդը համարում էին մեղքի արդյունք և այրում խարույկի վրա՝ մոր հետ միասին:

Գտնում էին, որ այդ երեխաներից մեկն ու մեկը կան կենդանուց է սերված կամ «հոգուց» և կամ էլ դեհի, իսկ հնարավոր է նաև հարևանից:

Վերջերս Լեհաստանի Բիդգոշ քաղաքից երեսուներեք մի կին ծննդաբերեց միաճամից 3 երեխա, որոնցից 2-ը՝ սիամյան երկվորյակներ: Երկվորյակների լյարդը, թոքերը և սիրտը ընդհանուր էին, գլուխը և ողնաշարը՝ առանձին: Երեխաների մորը զգուշացրել էին այդ մասին, նախքան ծննդաբերելը, սակայն նա դրան ուշադրություն չէր դարձրել, միայն արվելով նրանով, որ եռյակի մյուս երեխան գոնե նորմալ կլինի: Եվ իրոք, ինչպես հավաստում են բժիշկները, երրորդ երեխայի կյանքին վտանգ չի սպառնում: Իսկ այ սիամյան երկվորյակների վիճակը, ինչպես միշտ, բարդ է և տխուր...

Պատրաստեց՝ Գ. ՅՈՎԱՆՓՅԱՆԸ

Շնդկաստանի ազգային-ազատագրական շարժման ղեկավար, Գանդիզմի (հասարակական-քաղաքական, կրոնափիլիսոփայական ուսմունքի) հիմնադիր Մոհանդաս Կարամչանդ Գանդին (1869-1948) հնդկ ժողովրդի կողմից մեծարվել է Մահաթմա (մեծ հոգի) պատվանունով:

ՄԱԿԱՆԱԿԱՆ ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

□ Մեծ փորձս ինձ բերել է այն հաստատ համոզման, որ հասարակական կազմակերպությունները չպետք է ունենան մշտական ֆոնդեր (հիմնադրամներ): Նման ֆոնդերն իրենց մեջ թաքցնում են կազմակերպության բարոյական քայքայման աղբյուրը: Հասարակական կազմակերպությունները զգում են հասարակության աջակցության կարիքը: Նրանք, որոնք այդ աջակցությունից զուրկ են, կորցնում են գոյություն ունենալու իրավունքը: Այնինչ, կազմակերպությունները, որ աջակցվում են մշտական ֆոնդերի հաշվին, հաճախակի արհամարհում են հասարակական կարծիքն ու հաճախ գործում նրանց հակառակ:

□ Մարդը և նրա արարքները միանգամայն տարբեր բաներ են: Այն դեպքում, երբ լավ արարքն արժանի է հավանության, իսկ վատը՝ քննադատության, արարք կատարող անձը (միևնույն է լավ, թե վատ) մշտապես արժանի է հարգանքի կամ էլ կարեկցանքի՝ ելնելով հանգամանքներից: «Ատել մեղքը, այլ ոչ թե մեղավորին», - ահա մի բանաձև, որը թեև ոյուրին է ըմբռնել, գործնականում ոչ միշտ է իրագործվում: Ու դրանով է բացատրվում, որ ատելության թույլը տարածվում է ողջ աշխարհով մեկ:

□ Որպես ընդհանուր կանոն, նյութական հարմարությունների բարելավումը ոչ մի աստիճանով չի նպաստում բարոյականության հզորացմանը

□ Ես համոզված եմ, որ սերը սատարում է Աշխարհը: Միայն այնտեղ կա կյանք, որտեղ կա սեր: Կյանքն առանց սիրո, մահ է: Սերը մեղավի հակառակ կողմն է, իսկ նրա դարձերես կողմում ճշմարտությունն է:

ԱՅՍՏԵՂԻՑ - ԱՅՆՏԵՂԻՑ

Մոսկվայի կենտրոնում ավտոմեքենայի վարորդը մի հետիոտնի հարցնում է.

-Ներեցեք, ինչպե՞ս կարող եմ գնալ Սադովոյե կոլցո:
-Ամենակարճ ճանապարհը՝ հիմա թեքվում եք ձախ, իսկ հետո վճարովի փողոցով՝ ուղիղ:
-Այդ ի՞նչ վճարովի փողոց է,- գարնանում է վարորդը:
-Գիտե՞ք ինչ, այդ փողոցը ընդհանրապես փակ է: Պետավտոտեսուչներն այնտեղ մշտապես հսկում են: Տուգանքը վճարում ես և ճանապարհը շարունակում:

-Սոնա, ինչո՞ւ դու մամային ասացիր, որ ես տուն եմ եկել առավոտյան:

-Ես նման բան չեմ ասել, հայրիկ ջան: Ես ասացի, որ երբ դու եկել ես, ժամացույցին չեմ նայել, որովհետև մախաճաշ էի պատրաստում:

ՄՈՌԱՅԵԼ ԵՆ

Ամազոնի վրա ոչ մի կամուրջ չկա, իսկ գետի երկարությունը 7 հազար կիլոմետր է: 2010 թվականին կամուրջ կառուցվել է նրա վտակներից մեկի՝ Ռիու Նեգրուի վրա: Կամրջի երկարությունը 3,595 մետր է:

Հայտարարություն. «Կրկեսը աշխատանքի է ընդունում ևս 10 օդային մարմնամարզիկների:

Երիտասարդը պատերը ծածկում է ձայնամեկուսիչով: Կողքին կանգնած է պապը:

-Պապ, ի՞նչ ես կարծում, 5 սամոիմետր հաստությունը բավական կլինի՞:

-Չէ, հավանաբար հերիք չէ, ախր հարևանները շատ աղմակարար են:

-Պապիկ, իսկ ժամանակին դու ինչպե՞ս էիր մեկուսացնում պատերը:

-Շատ հասարակ, ամանուն մամակ էի գրում անվտանգության կոմիտե:

Ռեստորանի մշտական հաճախորդը միշտ առատ վարձատրում էր իր սեղանը սպասարկող մատուցողին: Մի անգամ գալով ճաշելու, նա նկատեց, որ մատուցողը ուրիշ է:

-Իսկ ո՞ւր է նախկին երիտասարդ մատուցողը,- հետաքրքրվեց նա:

-Նա թղթախաղում տանուլ տվեց ձեզ,- պատասխանեցին նրան:

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Եկամուտների մասին դուք հայտատարության մեջ մշել եք, որ վաստակել եք 600 հազար, իսկ մեր տվյալներով այդ ժամանակում դուք ծախսել եք ամենաքիչը 8 միլիոն:

-Ի՞նչ է սա նշանակում, պարոն պաշտոնյա:

-Ի՞նչ է նշանակում, ի՞նչ է նշանակում... ուղղակի ծայրը ծայրին չեմ հասցնում:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտը հայտարարում է մրցույթ ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի գիտահետազոտական ստորաբաժանումների ղեկավարների հետևյալ թափուր պաշտոնները զբաղեցնելու համար:

1. ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Հին Արևելքի բաժնի վարիչ
2. ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Իրանի բաժնի վարիչ
3. ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Քրիստոնյա Արևելքի բաժնի վարիչ
4. ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Արաբական երկրների բաժնի վարիչ
5. ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի Արևելյան աղբյուրագիտության և պատմագրության բաժնի

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի գիտահետազոտական ստորաբաժանումների թափուր տեղերի համար մրցույթին կարող են մասնակցել գիտական աստիճան ունեցող ՀՀ քաղաքացիները:

Մրցույթին մասնակցելու համար անհրաժեշտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը՝

- ա) գրավոր դիմում,
- բ) երկու լուսանկար 3դ4 չափսի,
- գ) կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ (լրացված),

դ) ինքնակենսագրություն,

ե) աշխատանքային գրքույկի պատճեն,

զ) գիտությունների դոկտորի կամ գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանը հավաստող փաստաթուղթ:

Մրցույթին մասնակցելու համար փաստաթղթերը ներկայացնել ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի գիտական քարտուղարին՝ հայտարարությունը հրապարակելուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում:

Հասցեն՝ ք. Երևան, Մ.Բաղդասյան պող. 24/4, 11-րդ հարկ, հեռախոս՝ 093-58-78-09, 099-77-70-97, 010-58-33-82:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝

Ա. ՏԵՐ-ԳԱՐԻԲԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղդասյան 24բ, հեռ. 56-80-14:

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:

Ստորագրված է տպագրության՝ 23.03. 2016 թ.:

Տպաքանակը՝ 500: gitutyun@sci.am "ГИТУТЮН"

("Найка") газета НАН РА